

הון תרבותי בהגירה: ארגון פישקא של צעירים דוברי רוסית בתל אביב

אנה פרשיצקי* ולריסה רמניק**

תקציר. מטרת המאמר לבחון את פעילות ארגון פישקא, ארגון מהגרים צעירים דוברי רוסית בישראל, נציגי דור וחצי של העולים מברית המועצות לשעבר. בעזרת המשגה תיאורטית של הון תרבותי בהגירה אנו בוחנות כיצד הון תרבותי מובנה ומיוצר בשדה הגירה ייחודי של מהגרים דוברי רוסית צעירים בתל אביב. אנו מבקשות לענות על שלוש שאלות: כיצד יוצרים המהגרים, משתתפי פישקא, צורות חדשות של הון תרבותי בהגירה (הכוונה להון תרבותי של תרבות רוסית תוצרת הארץ); מהם מרכיביו של אותו הון תרבותי חדש; ומה תפקידם של יחסי הכוח האתניים והמעמדיים ביצירת פרקטיקות של היבדלות. המהגרים לא רק מייבאים את ההון התרבותי שלהם מארץ מוצאם, אלא יוצרים צורות חדשות והיברידיות של הון תרבותי במדינת מגוריהם, בין השאר באמצעות תרגום מהשפה הרוסית לשפה העברית ולהפך. הם משתמשים במשאבים שהביאו מארץ המוצא, מפתחים אותם לכדי הון תרבותי חדש ומעניקים לו תוקף במסגרת פעילות הארגון. בעזרת ההון התרבותי הזה זוכים משתתפי פישקא, לתפיסתם, ביוקרה חברתית וביתרון חברתי, משפרים את מעמדה של קבוצת המהגרים הרוסים שהם משתייכים אליה ומפתחים תחושת גאווה בתרבותם. יתרה מזו, הם מפתחים תחושת השתייכות ותחושת בעלות על המקום החדש – ישראל – ובמיוחד על המרחב האורבני של תל אביב, שהם פועלים בו.

מבוא

איך בית פישקא הפך להיות מוכר, מעניין ופופולרי עבור הישראלים בתל אביב? במסגרת תרבות הפנאי בתל אביב יש הרבה דברים והם באים דווקא אלינו לפישקא ואומרים שקורה

* המכון הסוציולוגי לחקר קהילות באוניברסיטת בר-אילן והמחלקה לסוציולוגיה ולאנתרופולוגיה במכללה האקדמית גליל מערבי

** המחלקה לסוציולוגיה ולאנתרופולוגיה באוניברסיטת בר-אילן
המחקר ממומן על ידי המכון הסוציולוגי לחקר קהילות באוניברסיטת בר-אילן. ברצוננו להודות לריטה ברודניק, נדיה גרינברג ולנה בוצ'מנסקי, שפתחו בפנינו את פישקא, ובמיוחד לכל המשתתפים שהתראיינו ושיתפו אותנו בחוויות ההגירה שעברו בישראל. תודה לאידה רוביני. האחריות על פרשנות הממצאים היא שלנו בלבד.

כאן משהו מעניין. אנחנו מדברים על זירה תרבותית – הופעות, מוזיקה ופאבים – יש המון דברים כאלה בתל אביב. יש תחושה שיש פה משהו אחר, זה לא מתנ"ס, פה לא משעמם וזה לא מועדון לילה. זה משהו באמצע, שנותן אפשרות לערב תרבות ברמה גבוהה. היה לנו למשל קונצרט של קבוצת מוזיקאים צעירים ישראלים. זו קליעה לתרבות תל אביבית אופנתית של צעירים ועדיין יש פה משהו ייחודי של דוברי רוסית. (מתוך ריאיון עם ריטה, אחת ממייסדות הארגון)

למי שלא יודע (ועושה רושם שרק מעטים יודעים), הפישקא הזה הוא מקום מדליק. הגעתי לשם לראשונה בחיי וכבר הצטערתי שלא הייתי שם קודם. כי הפישקא הזה זועק תרבות, אמנות, כבוד ואסתטיקה. קירות לבנים, גרפיטי, ספריית קיר עמוסה, תערוכת ציורים מרתקת, רצפת פרקט, חצר ענקית, משהו שרק יוצאי הקהילה הרוסית יודעים לתפעל בצורה כל כך מוצלחת. ואכן המקום הזה מוגדר בניהם של המייסדים כ"קומונה קריאטיבית מולטי תרבותית". (רורברג, 2012)

בשנים האחרונות עלה לסדר היום הציבורי בישראל נושא הזהות וההשתלבות של השכבה הצעירה מקרב העולים מברית המועצות לשעבר, מי שזכו לכינוי "בני דור וחצי" (Remennick, 2003a). כתבות עיתונאיות (הכט, 2015; קרופקין, 2015; רוזנר, 2014), ראינות טלוויזיוניות עם המהגרים הצעירים וסרט דוקומנטרי ("הישראלים החדשים"; שפיגל, עדן, יבין וברודסקי, 2015) התפרסמו לאחרונה באמצעי התקשורת הישראליים. ביולי 2014 אף נערכה ישיבה של ועדת העלייה, הקליטה והתפוצות שהוקדשה לפעילות ארגוני דור 1.5 של העולים דוברי הרוסית. כל אלה עוררו ויכוח ער ודין ציבורי – אם בכתבות עיתונאיות ואם בטוקבקים ותגובות בפייסבוק – על אודות מידת הישראליות של נציגי קבוצה זו וזהותם החברתית.

ישראלים צעירים דוברי רוסית הקימו עמותות, קבוצות פייסבוק והתארגנויות חברתיות שונות במטרה לייצג את עצמם ולהצהיר על קיומם. בין הארגונים נמנים "פישקא", "דור 1.5", "הורים לצברים", "דורות" ועוד. בהתארגנויות העצמיות האלה אפשר לראות ביטוי להתעוררות אתנית שחווים חברי הקבוצה הזאת 15–20 שנה לאחר עלייתם לישראל, ואף ניצנים ראשונים למה שאפשר לכנותו "המחאה הרוסית". במסגרתה הם עורכים במרחב הישראלי הציבורי אירועים שמוקדשים לתרבות הרוסית והסובייטית, כגון מצעד של פישקא לכבוד ה-8 במרס (יום האישה הבינלאומי), אירועים ומצעדים לציון ה-9 במאי (יום הניצחון על גרמניה הנאצית) שעורכים פישקא והתארגנות דור 1.5 בתל אביב ובירושלים, פסטיבל שירה רוסית ("שירהגירה": ערב הקראת שירה ופואטרי סלאם רוסית) שעורכת בירושלים התארגנות דור 1.5, חגיגות נובי-גוד של פישקא ועוד.

במאמר זה נבחן את הנושא באמצעות בחינת פעילותו של ארגון פישקא – ארגון של מהגרים צעירים דוברי רוסית, נציגי דור 1.5 של עולים מברית המועצות לשעבר (Remennick, 2003a). פעילות הארגון תיבחן כאן מתוך המשגה תיאורטית של הון תרבותי בהגירה (Erel, 2010; Rapoport & Lomsky-Feder, 2002), בהקשר של סיפורי ההגירה של המשתתפים ושל האירועים הציבוריים שהם מקיימים.

העולים מברית המועצות לשעבר שהגיעו לישראל בגל האחרון של העלייה, מראשית שנות התשעים, הם אחת הקבוצות הגדולות בנוף האתני של החברה הישראלית. השכבה הצעירה של גל העלייה הזה עומדת במרכז הפעילות של ארגון פישקא, אם כי כל פעולות הארגון פתוחות

לקהל הרחב. רבים מאנשי הצוות, מהפעילים ומהמשתתפים הם נציגיו של דור זה – ילדים ובני נוער שבאו לישראל עם הוריהם או שעלו לבדם במסגרת פעילותה של הסוכנות היהודית (למשל בתכניות העלייה נעל"ה וסל"ע). זהו הדור שבתחילת שנות האלפיים השתלבו נציגיו היטב בחברה הישראלית, שירתו בצה"ל והשלימו לימודים גבוהים. הם מאיישים משרות בחברות היי-טק ועוסקים בין היתר בחינוך, בתרבות ובאמנות בישראל. הם עזבו את בית הוריהם שבערי הפריפריה של ישראל ויצאו לחפש פרנסה, התפתחות מקצועית וחיי תרבות בתל אביב. לצד המעבר הזה עברה הקבוצה תהליך התברגנות והשתלבות בחברה הצרכנית בישראל (Rozovsky & Almog, 2011). חברי הארגון משתייכים לבני המעמד הבינוני החדש ושואפים ללגיטימציה בתרבות החילונית התל-אביבית.

ארגון פישקא

פישקא הוא [...] ארגון קהילתי ועמותה רשומה [...] המקדמת יזמות חברתית, חיי קהילה ופעילות רב-תרבותית בקרב צעירים דוברי רוסית, בכוונה להעצימם וליצור שיח בגובה העיניים בין קהילת דוברי הרוסית לבין החברה הישראלית. פישקא מחפש פתרונות מעשיים ויצירתיים, לפיתוח זהות ישראלית-יהודית-רוסית-ציונית חדשה, זהות המאפשרת לקיחת חלק פעיל בחברה בה אנו חיים. [...] תודו ש"פישקא" נשמע ממש מצחיק בעברית. גם אנחנו חשבנו שלפתוח ארגון רשום עם שם כזה – זה כבר הישג בפני עצמו. [...] ברוסית פישקא זהו כלי משחק קטן, המשמש למשחקי מזל מגוונים. [...] פישקא בסלנג זוהי הייחודיות, הצימוק שיש בכל אחד מאיתנו.¹

ראשיתו של הארגון בשנת 2007, בפעילותם של צעירים דוברי רוסית במועדון קולנוע שארגנו על גג בניין בתל אביב. בשנתו הראשונה התנהל כפיילוט של הפעילים הללו לאחר שסיימו לימודיהם בקורס "גוונים" – עולים למנהיגות קהילתית ולפלורליזם יהודי. בשנת 2010 נרשם הארגון כעמותה רשמית ובתחילת דרכו פעל בשיתוף עם הישיבה החילונית "בינה" בתחנה המרכזית בתל אביב, במבנה של הישיבה. בשנת 2011 נשכר עבור פעילותו מבנה ברחוב אילת 7 בתל אביב. המבנה העצמאי כלל חדר מרווח ובו מדפים עמוסי ספרים ברוסית שהוצעו למכירה, במגוון תחומים – ספרות, אמנות, היסטוריה ועוד. לעתים, במהלך האירועים השונים שנערכו במקום, המשתתפים ישבו, דפדפו וקראו בספרים. המבנה כלל גם חצר גדולה. מיקומו של המבנה – סמוך לדולפינריום, קרוב לשפת הים ולמרכז העיר – היה אידיאלי עבור תושבי העיר הצעירים. ביוני 2013 נסגר המבנה מסיבות ביוקרטיות. בשנתיים האחרונות לפעילותו משך אליו המקום מאות צעירים דוברי רוסית ועברית ואף תיירים מזדמנים והפך למרכז תרבותי וקהילתי משמעותי וייחודי של דוברי רוסית בתל אביב. כיום חברי הארגון מחפשים מבנה קבוע לפעילותו ובינתיים עורכים אירועי תרבות, טקסים ופסטיבלים במקומות שונים בעיר, כגון הפאב "גריין". הארגון מחזיק באתר אינטרנט פעיל ובקבוצת חברים בפייסבוק.²

בראשות הארגון עמדו עד היום שתי נשים צעירות (שבינתיים פרשו מתפקידן) בנות כשלושים שהקימו וייסדו את פישקא: לנה בוצ'מנסקי, אשת היי-טק, שבעבר ארגנה פסטיבל רוק לדוברי

1 מתוך האתר של פישקא.

2 קבוצת הפייסבוק נקראת Fishka-makers.

רוסית על חוף הכנרת; וריטה ברודניק, עובדת סוציאלית במקצועה. שתיהן נשואות כיום ואימהות לילדים. פישקא הוא מוסד ללא כוונות רווח ומקבל תמיכה מקרנות שונות כגון קרן ג'נסים, הקרן החדשה ואחרים (לפירוט ראו באתר הארגון). בארגון יש כעשרים וחמישה אנשי צוות קבועים העובדים בשכר חלקי או בהתנדבות, וקהילה גדולה המונה מאות חברים שמתתפים בפעילותו, תומכים בה ומתנדבים למענה, חלקם משתתף במרבית האירועים וחלקם משתתף באירועים מזדמנים. הארגון מאופיין בהעדרו של מבנה ארגוני ביורוקרטי ונוקשה. מתנהלים בו פרויקטים חברתיים ותרבותיים שונים כגון "ארט אופ טיים" – סדנאות אמנות לקשישים דוברי רוסית; "מחוגים" – ציון חגים ועריכת טקסים; ו"תיאטרלקה" – הפקת מחזות תיאטרון. אחת ממטרותיו המרכזיות, אף שאינה מוצהרת, היא לשמש מקום מפגש, בילוי והיכרות עבור רווקים ורווקות דוברי רוסית המחפשים זוגיות. חברי פישקא מטיילים יחד בארץ ובעולם, חוגגים ימי הולדת וחגים ומספקים זה לזה רשת תמיכה מקצועית – סיוע בחיפוש עבודה וביצירת קשרים מקצועיים, אפשרות לצבור ניסיון בארגון אירועים המתקיימים במקום ויצירת שיתופי פעולה אמנותיים.

רוב חברי הצוות בארגון וקהל היעד העיקרי הם נציגי דור וחצי של מהגרים צעירים דוברי רוסית שהגיעו ארצה בגל האחרון של העלייה מברית המועצות לשעבר, בגיל הנע בין 10 ל-18 (Remennick, 2003a). רוב המשתתפים במחקר מתגוררים בישראל כעשרים שנה ורובם בשנות השלושים לחייהם. רובם רווקים, חלקם נשואים עם ילדים; רובם רכשו השכלה גבוהה בישראל ועובדים במקצועות חופשיים ובהיי-טק. רבים מאנשי הצוות הם אנשי תרבות ואמנות, עיתונאים, מעצבים ושחקנים.

יחסם של חברי הארגון ליהדות ולמסורת היהודית הוא רבגוני – חלקם קיבלו חינוך יהודי אורתודוקסי ואחרים חינוך פלורליסטי, חלקם מתקרבים לדת ואחרים חוזרים בשאלה, חלקם עברו קורסי גיור, חלקם חילונים מאמינים ואחרים אתאיסטים. הרבגוניות המאפיינת את המשתתפים ואת הפעילות מערערת על התפיסה הסטריאוטיפית של יהודים רוסים חילוניים או אנטי-דתיים. המאפיין הרשמי של הארגון הוא העיסוק ביהדות ברוח פלורליסטית, אך במאמר זה נתייחס בצמצום רב לעיסוק של הארגון ביהדות החילונית, בגלל הצורך לצמצם את שדה המחקר.

רוב חברי פישקא שוכרים דירות בתל אביב ועובדים בתל אביב או בגוש דן. רובם הגיעו לאזור במהלך לימודיהם או לאחר סיום הלימודים. הם עזבו את בית ההורים, שלרוב נמצא בפריפריה – בפרוורי ירושלים, דרום הארץ וצפונה – ובאו לעיר הגדולה בחיפוש אחר עבודה והתפתחות מקצועית. מאפיין בולט של חברי הארגון הוא התברגנותם והשתייכותם למעמד הביניים החדש (בן-פורת, 1999): מאפייניה של הבורגנות החדשה הם השכלה גבוהה, מגורים במרכז, דחייתה של הקמת המשפחה, קניין ידע, עיסוק במקצועות טכנוקרטיים ואינטלקטואליים והשפעה בתחום התרבות החילונית ההגמונית – בתקשורת הכתובה והחזותית, בקולנוע ובתיאטרון, בספרות ובפרשנותם (שם). אחד מסימני ההיכר של הבורגנות הוא סגנון החיים והצריכה התרבותית; התרבות הבורגנית מסמנת את גבולות השייכות המעמדית. הצריכה התרבותית וסגנון החיים של הרוסים הצעירים חברי פישקא אכן משקפים את השתייכותם למעמד הביניים החדש: הם בעלי השכלה גבוהה, יושבים בבתי קפה ובמסעדות תל-אביביות, מבקרים בתערוכות צילום ואמנות ואף מארגנים תערוכות כאלה, מבקרים בהצגות תיאטרון, קונצרטים ומופעים, מטיילים ברחבי הארץ ובחו"ל (בעיקר באירופה), צורכים בגדים אופנתיים ומקפידים על הופעתם החיצונית, במיוחד הנשים המקפידות על טיפוח שיער, איפור, מניקור ונעלי עקב. זוג מעצבי אופנה תל-אביביים בעלי מותג אופנה בינלאומי מצליח, "פראו בלאו",

בעצמם ילידי ברית המועצות לשעבר, משתתפים קבועים בפעילות הארגון ואף מעניקים לו את חסותם (הם עיצבו ותרמו תלבושות לכמה אירועים של פישקא, למשל שמלות לכל חברות הצוות באירוע סגירת הבית ב-2013). באמצעות סממנים תרבותיים אלו הרוסים הצעירים מפלסים את דרכם בתוך המרחב האורבני התל-אביבי.

רקע תיאורטי

הון תרבותי בהגירה

הדיון המחקרי העוסק בשימושיו, בפיתוחו וביצירתו של הון תרבותי בהגירה מבוסס על ההמשגה התיאורטית של בורדייה (Bourdieu, 1986). בורדייה מונה שלושה סוגי הון: הון כלכלי – כזה שניתן להמרה מיידית לכסף; הון חברתי – כזה שמורכב מקשרים חברתיים, מתמסד באמצעות תארי אצולה וניתן להמרה להון כלכלי; והון תרבותי, שבו מתמקד מאמר זה – הון שניתן גם הוא להמרה להון כלכלי ומתמסד באמצעות הכשרה חינוכית. לפי בורדייה, ההון התרבותי יכול להתקיים בשלוש צורות שונות: מגופנת – הון שעובר דרך הורשה וסוציאליזציה משפחתית; מחופצנת – כזו המגולמת במוצרים תרבותיים כגון ספרים או ציורים; וממוסדת – כזו הפועלת באמצעות מערכת החינוך וההשכלה המעניקה תעודות הכשרה. בעקבותיו של בורדייה הציעו חוקרים אחרים להגדיר הון תרבותי כ"סממנים תרבותיים ממוסדים ובעלי סטטוס גבוה שמשתמשים בהם כאמצעי להדרה חברתית ותרבותית – הראשונה היא הדרה מעבודה וממשאבים והשנייה היא הדרה מקבוצות בעלות סטטוס חברתי גבוה" (Lamont & Lareau, 1988, p. 156). יש לציין כי המושג "הון תרבותי", שבורדייה פיתח בהקשר של התרבות הצרפתית, אינו מתאים בהכרח למדינות אחרות: בארצות הברית למשל, בניגוד לצרפת, לא התקיימה מסורת של תרבות גבוהה (שם). לכן יש לבחון אמפירית את קיומו ואת מרכיביו של ההון התרבותי בכל הקשר נתון.

המאמר שופך אור על תהליכי יצירה, שימוש והמרה של סוגי הון שונים בהגירה (Erel, 2010; Erel, 2010; Rapoport; Zhou, 2005; Nee & Sanders, 2001). הוא מתמקד בהון תרבותי (Erel, 2010; Rapoport; Zhou, 2005; Nee & Sanders, 2001; Lomsky-Feder, 2002), המובנה ומיוצר בשדה ההגירה הייחודי של מהגרים דוברי רוסית בישראל, אך מתייחס גם להון החברתי והכלכלי של המהגרים. שלוש שאלות עומדות בבסיס המאמר. הראשונה והמרכזית היא כיצד יוצרים המהגרים חברי פישקא צורות חדשות של הון תרבותי המעוגן במפגש ייחודי בין שתי התרבויות – תרבות רוסית היברידית תוצרת הארץ. השאלה השנייה היא מהם מרכיביו של אותו הון תרבותי חדש, והשאלה השלישית היא מה תפקידם של יחסי כוח אתניים ומעמדיים ביצירת פרקטיקות היבדלות של צעירים דוברי רוסית. לפי הפרדיגמה החדשה לחקר הגירה (הורוביץ, 2006; לומסקי-פדר ורפפורט, 2012; לרנר ופלדחי, 2013; שרעבי, 2005; Erel, 2010), המהגרים לא רק מייבאים את ההון התרבותי מארץ מוצאם, אלא יוצרים וממציאים צורות חדשות שלו במדינת מגוריהם ומעניקים להן משמעות ותוקף. בעזרת ההון התרבותי החדש שהם יוצרים זוכים חברי פישקא (לתפיסתם) ביוקרה חברתית גבוהה, משפרים את הסטטוס החברתי של קבוצת המהגרים שהם משתייכים אליה ומפתחים תחושת גאווה במורשתם. יתרה מזו, הם מפתחים תחושת בעלות על המקום – ישראל – ותחושת השתייכות אליו, ובמיוחד השתייכות למרחב האורבני של תל אביב. נוסף על כך, על פי ההיררכיה בתיאוריה של בורדייה, ההון התרבותי הרוסי הגבוה יוצר הדרה של קבוצות אחרות – הישראלים הצעירים וה"רוסים" האחרים, הלא-משכילים, ומאפשר היבדלות מהן.

כפי שמציעה הנחת היסוד של הפרדיגמה החדשה, העולים הצעירים חברי פישקא הם כבר מקומיים לגמרי: הם דוברי עברית, לעתים בעלי אזרחות ישראלית בלבד, התחנכו בישראל, שירתו בצבא הישראלי, רכשו השכלה גבוהה, עובדים ועתידים להקים משפחות בישראל. מקומיותם, ישראליותם ומידת היטמעותם בחברה הישראלית אינם מוטלים בספק. לכן תרבותם נבחנת במחקר זה כ"תרבות ישראלית" – לא כתרבות הנמצאת בדיאלוג עם התרבות הישראלית ולא כתרבות שיש השפעה הדדית בינה לבין תרבות ישראלית, אלא ממש תרבות המיוצרת בישראל בתוך הישראליות" (לרנר, 2013, עמ' 22–23).

יזמות תרבותית, ארגונים חברתיים ונראות של מהגרים

פעילותו של ארגון פישקא היא דוגמה ליזמות תרבותית אתנית המאפיינת קהילות רבות של מהגרים. מחקרים מצביעים על התעוררות אתנית של מהגרים ועל יזמות עסקית תרבותית-אתנית המלווה תהליך זה (Waldinger, Aldrich, & Ward, 2006). יש הטוענים כי עסקים קטנים שהמהגרים פותחים הם נתיב לניעות כלכלית; לעומת זאת, יש הטוענים כי עסקים כאלה עלולים להוביל להנצחת השוליות והעמדה הנחותה של המהגרים בחברה החדשה וכי יש להם פוטנציאל נמוך לצמיחה ולהתקדמות (שם). מחקרים השוואתיים רבים עוסקים גם בהקמת ארגונים קהילתיים ואתנו-תרבותיים של מהגרים (אפראימוב, 2013; Cordero-Guzman, 2005; Couton, 2014; Schrover & Vermeulen, 2005; Zhou, 2005). אחת הטענות העולה ממחקרים אלו היא שהקמת ארגוני מהגרים מסייעת למהגרים ליצור, לבטא ולפתח זהות קולקטיבית וגאווה אתנית בתרבותם. ההשוואה שמתבקשת כאן היא בין פעילות הארגון פישקא וארגונים אחרים של רוסים צעירים ובין המחאה המזרחית בישראל על שלל ביטוייה. נושא זה ראוי למחקר המשך, ואנחנו עובדות עליו בימים אלה.

בקרב המהגרים מברית המועצות לשעבר לישראל בשנות התשעים התפתחה יזמות עסקית תרבותית ענפה. היא כללה פרסום עיתונות רוסית והפעלת ערוצי טלוויזיה ורדיו ברוסית (כספי ואליאס, 2000), ארגון מופעים וקונצרטים לקהל העולים, פתיחת חנויות ספרים וספריות לקוראי רוסית (Elias & Khvorostianova, 2007), חנויות מזון (ברנשטיין, 2012) ומסעדות ייעודיות, בתי ספר ללימודי ערב, חוגים לילדים ללימוד השפה הרוסית ועוד. אחת המטרות המרכזיות של יזמות תרבותית זו הייתה לפתח, לעצב ולשמר את ההון התרבותי האתני הרוסי בישראל ובחלק מהמקרים אף להעבירו לדורות הבאים של ישראלים צעירים דוברי רוסית. ארגון פישקא, שקם גם הוא במסגרתה, הוא ארגון לא-עסקי וללא כוונת רווח, ואפשר להגדירו "ארגון שורשי של מהגרים" (grassroots association) (אפראימוב, 2013; Smith, 2000) – מונח המתאר התארגנות חברתית הפועלת מחוץ למרכזי כוח פוליטיים. ארגונים שורשיים מאופיינים בפעילות מקומית באמצעות קבוצת מתנדבים עצמאית, מצומצמת וקטנה יחסית, המאגדת אזרחים לצורך השגת מטרות משותפות. כלומר, הארגון הוא חלק מזירה אזרחית חדשה המתהווה כיום בישראל בקרב העולים הצעירים מברית המועצות לשעבר.

בדיון זה יש להזכיר גם את ההבחנה התיאורטית של פטנאם (Putnam & Goss, 2002) בין הון חברתי מלכד (bonding; exclusive) ובין הון חברתי מגשר (bridging; inclusive). הון חברתי מלכד משמעו צורות של קשרים חברתיים המכוונים פנימה, לתוך קבוצה מסוימת, ומטרתם לחזק את הלכידות החברתית של קבוצות הומוגניות כמו ארגונים אתניים או ארגוני מהגרים. בניגוד לכך, הון חברתי מגשר יוצר חיבורים וקשרים בין חברי קבוצה מסוימת לחברה הסובבת, כפי שעושות למשל תנועות לזכויות האזרח ותנועות נוער. קבוצות וארגונים שונים יכולים להחזיק במקביל

בשני סוגי ההון במסגרת פעילותם, מבלי שיסתרו זה את זה. היזמות העסקית התרבותית של העולים הרוסים, שהתפתחה בישראל בשנים הראשונות לאחר עלייתם, אופיינה בעיקר בהון מלכד המכוון פנימה לתוך קהילת דוברי הרוסית, אם כי היו לה גם היבטים מגשרים אחדים. המאפיין והמייחד את הפעילות של פישקא בהקשר זה הוא השאיפה ליצור הון תרבותי וחברתי מגשר.

לדעתנו, פישקא מייצג סוג חדש של ארגון אתני תרבותי שורשי שדומה לארגונים ללא מטרות רווח שהוקמו בשנים האחרונות במרחב דוברי הרוסית בישראל. דוגמאות לארגונים כאלה הן מרכז "דורות", מרכז קהילתי ליוצאי קווקז שהקימו סטודנטים יוצאי קווקז בשדרות בשנת 2007 (אפראימוב, 2013); קבוצת "דור 1.5" שקמה במהלך המחאה החברתית בקיץ 2011, ביוזמתם של דוברי רוסית שנפגשו בהפגנות; ועמותות "הורים לצברים", שקמה גם היא בשנת 2011 ועוסקת בפעילות משפחתית בחגי ישראל ובטיולים ברחבי הארץ. כל אלה ראויים למחקר המשך שיבחן התארגנויות עצמיות של המהגרים הצעירים, ולמרות ההבדלים ביניהם אפשר לשייך את כולם למגמת ההתעוררות האתנית של דוברי רוסית צעירים, שאותה הזכרנו בתחילת המאמר. גם את פישקא הקימו בני דור חדש של מהגרים צעירים, נציגי דור 1.5 שגדלו והתחנכו בישראל, עשרים שנה לאחר עלייתם. הם בעלי השכלה גבוהה ובעלי מקצועות חופשיים, משתייכים למעמד הביניים ומרגישים מקומיים במלוא מובן המילה, וחלקם אף בעלי הכשרה מתאימה. מייסדי הארגון הוכשרו במסגרות למנהיגות צעירה, יזמות וארגון והצליחו לגייס תמיכה של קרנות גדולות.

הפן הציבורי של הנראות (לומסקי-פדר ורפפורט, 2010), שבא לידי ביטוי באירועים הנערכים בפישקא, מייחד ומאפיין גם הוא את הארגון. נראותו של המהגר כרוכה בזיהוי כזר מובהק ובסיווגו כלא שייך, כאחר. לכן המהגרים אינם יכולים להיות אדישים לנראות שלהם ולאופן שבו הם נתפסים בחברה החדשה (שם). עשייתם התרבותית של החברים בפישקא עוסקת בנראות: בהצגות שהם מעלים ברוסית ובעברית, בציון החגים הרוסיים-הסובייטיים (כגון נובי גוד וה-8 במרס) ובציון החגים והמועדים היהודיים והישראליים (כגון יום השואה, מימונה וליל הסדר). את הטקסים והאירועים הם עורכים במרחב תל-אביבי אורבני במטרה להפגין את זהותם ולזכות בנראות ובהכרה בציבור הישראלי. בדרך כלל מהגרים אינם ממהרים לתבוע נראות והכרה, כיוון שתחילה עליהם לצבור משאבים חברתיים ותרבותיים (שם). משום כך, רק בני דור שני או שלישי למהגרים צוברים די כוח לתבוע הכרה ונראות.

במובן זה, מקימי ארגון פישקא, הפעילים בו והמשתתפים בפעילותו עברו את השלב הראשון בהיקלטות המהגרים בחברה החדשה, שלב שבו המהגרים משקיעים את מרב מאמציהם בהישרדות כלכלית ובתפקוד חברתי בסיסי. בני דור 1.5 דוברים עברית ברמת שפת אם, יוצרים וכותבים בעברית כרוסית, נקלטו היטב בארץ, צברו משאבים ומרגישים בטוחים בעצמם. לכן הם מסוגלים להפגין את נראותם במרחב הציבורי בישראל, ואת זאת הם עושים באמצעות ההון התרבותי הרוסי הגבוה. ההון הזה מעניק יוקרה וסטטוס למהגרים הרוסים במרחב הציבורי, מתורגם לעברית והופך אותם למקומיים במלוא מובן המילה. לתפיסתם הם ישראלים תל-אביביים צעירים המשתייכים למעמד הביניים החדש ומתיימרים ליצור תרבות ישראלית דוברת רוסית.

מחקרים שדנו בהבניית סוגי הון שונים בהגירה ובשימוש בהם התמקדו בעיקר בתהליך המרתו של ההון התרבותי והחברתי להון כלכלי, המאפשר למהגרים (למשל למהגרים טורקים בגרמניה ובאנגליה או למהגרים סינים בארצות הברית) להתקדם מבחינה מקצועית וכלכלית ולהצליח בשוק העבודה בחברה החדשה (Erel, 2010; Nee & Sanders, 2001; Waldinger, 2005; Zhou, 2005). ואכן, גם בפישקא חלק ניכר מאנשי הצוות של הארגון עושה שימוש בהון החברתי

והתרבותי הרוסי שנוצר בארגון ואף מתפרנס ממקצועות הקשורים לעבודה בשפה הרוסית או לעבודה עם קהל דובר רוסית. כלומר, חלקם הגדול אכן ממיר את ההון התרבותי הרוסי בהון כלכלי ומשתמש בהון התרבותי שלו לשם השתלבות מקצועית בשוק העבודה בישראל. הגם שנושא זה ראוי למחקר המשך, מאמרנו אינו עוסק בהון הכלכלי של המהגרים הרוסים חברי פישקא ואינו בוחן את השתלבותם המקצועית בשוק העבודה בעזרת הון תרבותי וחברתי. המאמר בוחן דווקא את חשיבות הון התרבותי של המהגרים הרוסים הצעירים, בני דור 1.5, עשרים שנה לאחר עלייתם, ואת תהליך ההמרה ההדדי שלו בהון חברתי. במקרה זה ההון התרבותי משמש מקור לכוח סימבולי, ליוקרה וללגיטימציה של המהגרים.

שיטת המחקר

הגישה הפרשנית המשמשת אותנו לניתוח ההון התרבותי בהגירה בוחנת את השדה הפרשני הרוסי הרחב של המהגרים חברי הארגון ומנסה לתת ביטוי לקולותיהם של המהגרים, כלומר מתייחסת לסוכנותם של הפעילים בשדה ההגירה הרוסי בישראל. במחקר השתמשנו בשיטות איכותניות – ראיונות עומק חצי-מובנים עם חברי הארגון ותצפיות משתתפות באירועים.

- **תצפיות משתתפות:** במשך 18 חודשים, במהלך השנים 2013 ו-2014, נערכו תצפיות משתתפות בכמה טקסים, חגים ואירועים מרכזיים בהפקת הארגון.
- **ראיונות עומק חצי-מובנים:** ראיונות נערכו עם 23 אנשים המעורבים בפעילות הארגון: אנשי צוות מרכזיים, מתנדבים, חברי ארגון ופעילים. המטרה הייתה לבחון את סיפורי ההגירה של המשתתפים במחקר ואת המניעים להצטרפותם לפעילות הארגון. הראיונות נערכו על ידי כותבות המאמר, הדוברות רוסית ועברית. בתחילת כל ראיון נשאלו המראיינים באיזו שפה הם מעדיפים להתראיין. מרביתם העדיפו להתראיין ברוסית, שפת האם (עם זאת, חלקם שילבו בדבריהם שברוסית גם אמרות, משפטים או קטעים שלמים בעברית). כשליש מן המראיינים העדיפו להתראיין בעברית. הניידות בין השפות, המעברים והשילובים ביניהן משקפים את מצבם של בני דור 1.5 הצעירים, הנמצאים בצומת דרכים שבין השפה והתרבות הרוסית ובין השפה העברית והתרבות הישראלית.

אי אפשר לתאר במאמר אחד את כל הפרויקטים שמתבצעים בפישקא; מטרת המחקר הייתה להתמקד בנקודות אחדות בפעילות הארגון המדגימות את תהליך היצירה של תרבות היברידית בקרב מהגרים צעירים. באמצעות קולאז' של קטעי ראיונות ואירועים ציבוריים של חברי הארגון יוצגו כאן קווי מתאר של ההון התרבותי שלהם. אך לפני שנעסוק בהון התרבותי שיוצרים חברי פישקא, נביא סיפורי הגירה של אחדים מהם כדי להמחיש את חשיבות הארגון ואת משמעותו.

ממצאים

להיות רוסי ישראלי: תפקידו של פישקא בסיפורי ההגירה של המראיינים
ספרות המחקר הדנה בהשתלבותם של המהגרים בישראל, ובפרט בהשתלבותם של יוצאי ברית המועצות, השתנתה באופן ניכר בשנים האחרונות. את מקומם של מודלים ליניאריים ודיכוטומיים של השתלבות תפסו מודלים חדשים – דינמיים, מורכבים, רב-ממדיים

והיברידיים (הורוביץ, 2006; לומסקי-פדר ורפפורט, 2012; לרנר ופלדחי, 2013; שרעבי, 2005b; Remennick, 2003b). ואכן, סיפורי ההגירה של המרואיינים חושפים את המורכבות והדינמיות בתהליכי הקליטה וההשתלבות של העולים הצעירים. הנרטיבים משקפים חוויות הגירה אמביוולנטית ולא-ליניארית הנעה בין השתלבות לדחייה, בין משיכה לרתיעה. מתוך הראיונות עולה קטגוריה אנליטית ותרבותית חדשה של זהות יהודית-רוסית-ישראלית-מהגרת-מקומית, וסדר המושגים הללו נזיל ועשוי להתחלף. זוהי קטגוריית זהות המודעת לעצמה, ובאמצעות פעילות הארגון משמעות התופעה מתנסחת, מתבררת, מתבהרת, מתגלה ומקבלת תוקף. למעשה, לפי תפיסת חברי הארגון, פעילותם בארגון מסייעת להם לאזן בין המרכיבים השונים של זהותם החברתית והתרבותית ולשמור על שתי הזהויות, הרוסית והישראלית, באופן שווה ובמינונים שונים (הורוביץ, 2006).

חלק מהמרואיינים מצביעים על ארגון פישקא כגורם המשפיע והדוחף אותם להגיע לעמדת ביניים בין הזהות הרוסית לזו הישראלית וליצור זהות ביניים שנתפסת כחויבת וכמעצמה. אחרים אינם רואים בפישקא גורם ראשי לשינוי הזה ומקשרים אותו לגורמים אחרים, כגון שירות צבאי או לימודים באוניברסיטה, אך למרות זאת הם מעריכים את תרומתו של הארגון כזירה יוצרת המאפשרת ביטוי לעמדת ביניים ולשילוב בין הזהות הישראלית לזהות הרוסית המיובאת. אחת מהם היא דינה, פיזיותרפיסטית רווקה בת 30 המרכזת את פרויקט "מחוגים" בארגון. דינה הגיעה לישראל ממוסקבה בגיל שש עם הוריה, והריאיון עמה נערך בעברית. היא מספרת:

כל השנים הרגשתי מאוד ישראלית, הייתי הישראליות בהתגלמותה. כמו שאת שומעת, אין לי מבטא בעברית. הרוסית שלי לא מושלמת ואני מעדיפה לדבר עברית. הייתה לי זהות ישראלית. אני וחנה סנש ביחד אל השקיעה. ואז באיזשהו שלב היו ילדים שהתחילו לקרוא לי "זונה רוסייה". אני חושבת שזה התחיל בכיתה ו. איפה אני זונה? אני בגיל 12 שיחקתי בברביות. הייתי מאוד תמימה... ברגע שזה התחיל, העיניים שלי נפתחו. השתדלתי להיות כמו כולם ולהתאים את עצמי, אבל לא הצלחתי. הרגשתי שאני לא מצליחה... הסתבר לי שנים אחרי זה, שבגיל 18 הפיצו שמועות שאני נאנסת על ידי ערבי באילת. זו סטיגמת ערבים-רוסיות-אונס, שלא ברור לי מאיפה הגיעה. זה מעולם לא קרה... כן, רציתי לדעת יותר על הרוסיות שלי, היה לי נוח עם הרוסים, שאיבדו כמוני את הזהות הרוסית שלהם. הם הבינו אותי ולא הייתי צריכה להסביר את עצמי ולהפוך את עצמי לנגישה ולמובנת. הרי לאחרים היה צריך להסביר ולתמלל כל הזמן. גם פה וגם שם לא מצאתי מקום. הסיפור שלי עם פישקא התחיל מליל הסדר שאליו הגעתי ב-2010. פגשתי שם אנשים מאוד מעניינים. היה לי מעניין מבחינה אינטלקטואלית ותרבותית והאנשים לא היו מרתיעים. הרוסית שלי קצת השתפרה בזכות פישקא וגם בזכות החברים הרוסים שהיו לי באוניברסיטה. בבית תמיד דיברתי רוסית. מה שהשתנה בעקבות פישקא זו היכולת שלי לא לבדל את עצמי מהרוסים, הם רוסים ואני לא. אני יודעת לא להיות רוסייה. הרוסים מדברים אלי בעברית. חלק מתהליך ההיטמעות שלי היה שלא יראו ולא יזהו ולא ישימו לב, לא בביגוד, לא בדיבור ולא במראה. אני יכולה להסוות טוב מאוד. הרצון לא להיות רוסייה נעלם בעקבות המפגש שלי עם אנשים בפישקא. שם פגשתי אנשים שיש להם עולם ועניין כמו שלי... וזהות הרוסית שלי הייתה לפני כן חבויה... היום אני כבר לא חוששת לדבר רוסית

ולהיות רוסייה.

דינה גדלה ביישוב דתי ולמדה באולפנה דתית לבנות. מסלולי השתלבות דומים תיארו גם שלוש מרואיינות אחרות, שקיבלו גם הן חינוך דתי בישראל. ככל הנראה מסלולי ההשתלבות האלה אופייניים יותר לחברה הדתית האורתודוקסית.

דוגמה נוספת לתרומתו של הארגון באיזון הזהויות עולה מסיפורה של לנה, רווקה בת 30 העובדת בחברת היי-טק, שעלתה עם הוריה בגיל 18 ממינסק. לנה היא אחת ממובילות פרויקט ההתנדבות עם קשישים "ארט אופ טיים", והריאיון עמה נערך ברוסית. לנה מספרת:

כשהגעתי לישראל התנתקתי מכל מה שקשור לרוסיות – מחברים דוברי רוסית, טלוויזיה רוסית, מוזיקה ושפה רוסית. הפסקתי לחלוטין לקרוא ספרים ברוסית. זה היה הכרחי בשבילי כדי להתנתק ולהיפתח לתרבות הישראלית החדשה, להתאקלם במדינה החדשה. כל מה שהיה רוסי דחה אותי. כל החיים שלי התנהלו בעברית. [עד ש] הגעתי לפישקא והכרתי אנשים מעניינים. מצאתי סביבה דוברת רוסית שהתאימה לי. אני לא גזענית, אבל יש משהו במנטליות הרוסית שברחתי ממנו. בפישקא מצאתי חברים צעירים, דוברי רוסית, מעניינים ואינטלקטואלים. מזמן חיפשתי סביבה כזאת. החיים שלי התחילו להתנהל בעיקר בשפה הרוסית. אם היינו עושים את הריאיון הזה לפני שנתיים, היה לי קשה להתראיין ברוסית והיום אין לי בעיה. הגעתי לאיזון. הסביבה הרוסית, השפה והתרבות כבר לא דוחים אותי. עם זאת, אני ישראלית וכל מה שקשור לחברה הישראלית מעניין אותי וחשוב לי. אני חושבת שאני לא צריכה לבחור צד אחד, אלא להיות באמצע.

דינה ולנה מציינות את תרומתו של פישקא לחזרתן לשפה הרוסית; כמוהן, רוב המרואיינים מספרים שבזכות פישקא ורשת החברים דוברי הרוסית שהכירו חזרו לדבר ולכתוב בשפת האם, לאחר שנים שבהן העדיפו להשתמש בשפה העברית.

שתי המרואיינות, דינה ולנה, מתארות את תהליך ההתכחות הראשוני לתרבות הרוסית ולזהות הרוסית המהגרת שחוו בתהליך ההשתלבות והקליטה בישראל. כשהן מתארות את השנים הראשונות בישראל הן משתמשות בדימויים של הסתרה, הסוואה, התחבאות, התחפשות, הכחשה ובריחה. לעומת זאת הן מציינות את תרומתו של פישקא ל"גילוי הרוסיות שלהן", להעצמה ולגאווה בזהות הרוסית המשולבת בהיותן ישראליות. בזכות פעילותן בארגון הפכה עבורן התרבות הרוסית להון תרבותי המעניק להן כוח.

כעת נראה דוגמה הפוכה: תהליך קליטה אגב התנגדות לישראליות, לעברית ולקשרים עם ישראלים. נטשה, בת 31, היא נשואה ואם לילדה, מעצבת תלבושות ושחקנית. היא עלתה לישראל בגיל 13 מחרקוב עם הוריה ובפישקא היא אחראית על פרויקט תערוכות. הריאיון עמה נערך ברוסית. היא מספרת:

לא רציתי לעלות לישראל. ההורים שלי החליטו לעזוב ואני התנגדתי בכל דרך אפשרית. הגענו לפתח תקווה. אני שנאתי את המדינה ואת העיר הזאת מהשנייה הראשונה. שנאתי ללכת לבית הספר... שנאתי את ישראל במשך שמונה שנים. בגיל 16–17 היו לי חברים דוברי רוסית וחיי חברה טובים. לא הרגשתי קשר למקום הזה ולמדינה. קראתי ודיברתי רק ברוסית. עברתי בגרות, אבל מתוך עיקרון לא יצרתי קשרים עם ישראלים. חשבתי שזו לא המדינה שלי ולא האנשים שלי. הכול השתנה בצורה מהותית אחרי שהתחלתי ללמוד בבית ספר למשחק בתל אביב. פתאום היו לי חברים ישראלים והתאהבתי בשפה העברית... קראתי סיפורים

קצרים של הסופר אתגר קרת ודרכו התאהבתי בעברית. זה היה שער הכניסה שלי לעברית. התחלתי לקרוא ולכתוב בעברית. [...] פישקא הפך להיות בית אמיתי בשבילי ובשביל בן-זוגי. זה היה בית אמיתי לאנשים בודדים ולרווקים צעירים רבים. [...] המקום הזה הוא הכול בשבילי, כמו אוויר לנשימה. מהגרים דוברי רוסית צריכים להשתלב בישראל וללמוד עברית, אבל אסור לעזוב את התרבות שממנה באת. אסור לשכוח את העבר. לא נכון להפסיק לדבר ברוסית ולשכוח את התרבות הרוסית. מכעיס אותי כשישראלים אומרים שאסור לדבר ברוסית... רוסית היא הבסיס שלנו. אנחנו חיים פה וטוב לנו פה. אני מדברת עברית שוטפת, משחקת, קוראת וכותבת בעברית, אבל נעים לי ללכת למקום של דוברי רוסית. אנחנו מזמן כבר לא רוסים, אבל אנחנו גם לעולם לא נהיה ישראלים. אנחנו ישראלים דוברי רוסית. אנחנו מיוחדים, כי אנחנו מפתחים שתי תרבויות בבת אחת. אנחנו גשר בין התרבות הרוסית לתרבות הישראלית.

לעומת שתי המרואיינות הקודמות, נטשה מתארת תהליך השתלבות הפוך. במשך שמונה השנים הראשונות בישראל הרגישה זרה לחלוטין וחשה שזו אינה המדינה שלה ואלה אינם "האנשים שלה". ארבעה מרואיינים נוספים הציגו סיפור הגירה עם מבנה נרטיבי דומה או עם מרכיבים מסוימים של דחיית המקומיות בשנים הראשונות שלאחר העלייה. תחושת השייכות של נטשה נוצרה בעקבות לימודיה בבית הספר לתיאטרון, שם התאהבה בתרבות ובשפה העברית – כלומר באמצעות רכישת ההון התרבותי הישראלי. היא הגיעה לפישקא והארגון סיפק לה ולמהגרים צעירים נוספים זירה יצירתית להיות הם עצמם – ישראלים דוברי רוסית. פישקא איפשר את השילוב והאיזון בין ישראליות לרוסיות.

כפי שעולה מהרואיינות עם המשתתפים, אחת התרומות המרכזיות של פישקא טמונה ביצירתה, בעידודה ובפיתוחה של זהות היברידית ומורכבת המאפשרת לישראלים צעירים דוברי רוסית לגלות את עצמם; להיות בו בזמן ישראלים וגם מהגרים דוברי רוסית המשמרים את תרבותם הרוסית וגאים בה. השילוב הזה הוא אחד המאפיינים המרכזיים של המהגרים הצעירים מברית המועצות לשעבר (Remennick, 2003a). הוא מתרחש באמצעות יצירת מרחב המאפשר תנועה מתמדת בין הגבולות ושכירותם; מתוך כך נוצרת עמדת זהות מורכבת ורפלקסיבית הנוטה להגדרה עצמית חיובית, העומדת בזכות עצמה ולא רק בניגוד לזהויות האחרות – הרוסית מצד אחד והישראלית מצד אחר. שלושת הנרטיבים של דינה, לנה ונטשה ממחישים את מסע החיפוש העצמי שלהן; שבתחילתו העמידו את הזהות הרוסית והישראלית זו מול זו, שתי זהויות מנוגדות ומוציאות זו את זו, ורק מאוחר יותר גילו שניתן ליישב ביניהן ללא סתירה.

המצאת הון תרבותי חדש של אינטליגנציה רוסית בפישקא

היו מרואיינים שתארו את תחושת הזרות בארץ החדשה לאחר העלייה, תחושה האופיינית למהגרים בכלל, ובמיוחד את היחס השלילי והכינויים הסטריאוטיפיים שזכו להם מצד ישראלים ותיקים. סוגיה זו קיבלה ביטוי ברור בפסטיבל שירה רוסית שערכה בירושלים התארגנות דור 1.5 באפריל 2015. משוררים צעירים, מהגרים מברית המועצות לשעבר, הקריאו שירים שכתבו בעברית שעסקו בחוויות ההגירה ובכינויים שנתקלו בהם – "מאפיונרים רוסים", "גויים" ו"זונות רוסיות". שלא במקרה, גם במקרה זה נעשתה התייחסות לנושא במסגרת אמנותית ותרבותית, כלומר במסגרת הון תרבותי רוס-ישראלי.

מרואיינים אחרים הזכירו סטריאוטיפים עצמיים, כלומר כאלה של דוברי רוסית כלפי דוברי

רוסית אחרים, דוגמת הביטויים "פרצופים רוסיים" או "גסות רוסית". המרואיינים ניסו להימנע מהם באמצעות התרחקות מקהילת דוברי הרוסית. על רקע הדימויים השליליים האלה הם מצאו בפישקא את נציגי האינטליגנציה הרוסית – אנשים בעלי זהות רוסית אחרת, שלפי פרשנותם היא חיובית דווקא: אינטלקטואלית, משכילה, צעירה, יצירתית וישראלית לכל דבר. נראה שמשתתפי הארגון מפתחים דימוי אליטיסטי של קהילת חברים. רבים תיארו את פישקא כמקום בילוי איכותי וציינו את הרמה הגבוהה של פעילויות התרבות והפנאי שמתקיימות בו. כך למשל מתארת דינה:

בפישקא פגשתי אנשים נחמדים ומעניינים, שיש להם עולם דומה לשלי, שאוהבים את אותם הדברים ושיש לנו תחומי עניין משותפים. אם אני אקח לדוגמה את הישראלים מהבית – מה הם עושים – יוצאים לשתות בירה ועושים קצת שיחות נפש, יוצאים להופעות. אבל לא מעבר לזה. אף פעם לא יכולתי להגיד לחברים ישראלים שלי שאני רוצה ללכת לבלט, כי את נחשבת לחולת נפש: אם את צעירה, מה יש לך לעשות בבלט? זה יכול להיות בלט או תיאטרון. זה לא בא אצלי מתוך זלזול כלפי ישראלים, יש להם עניין בתרבות, אבל לא כמו אצלי. לאנשים שעובדים איתי בעבודה זה נראה מאוד הזוי ללכת לרקוד טנגו. בשבילי זה מעניין... עוד דוגמה, פעמים רבות אומרים שאוכל רוסי מסריח ומגעיל. אני מאוד אוהבת אוכל רוסי, אז במימונה [שנערכה בפישקא] ראו שאוכל רוסי טעים.

דינה והמרואיינים אחרים מתארים את פישקא כזירה המאפשרת פעילות תרבותית ברמה גבוהה: לרקוד טנגו, לשיר במקהלה, להשתתף בהצגת תיאטרון, ללכת לקונצרט, לבשל ולהציג בגאווה את האוכל הרוסי לישראלים. פעילות הפנאי בפישקא נתפסת בעיניהם כנעלה וכמשמעותית יותר מזו של ישראלים. היא משמשת הון תרבותי המעניק למהגרים הצעירים יוקרה חברתית ותחושת עליונות מסוימת על הישראלים הוותיקים, ויוצרת היבדלות (לומסקי-פדר ורופפורט, 2007; 2012). (Lerner, Rapoport, & Lomsky-Feder, 2007; 2012). היהודים ברוסיה היו קבוצה אתנית אורבנית ומשכילה, אליטה אינטלקטואלית ומקצועית – מדענים, רופאים, אמנים. הם נחשבו למי שדבקים בתרבות הרוסית הגבוהה. בקיאות וידע בספרות, במוזיקה, בהיסטוריה ובאמנות הם הון תרבותי; את ההון הזה הביאו מארץ מוצאם ובישראל הם ממשיכים ומטפחים אותו. נציגי פישקא ורבים מהמשתתפים בפעילויותיו רואים עצמם כנציגי האינטליגנציה דוברת הרוסית בישראל. כפי שהראתה לרנר (2013), מהגרים רוסים רבים מקבוצות שונות מגייסים בישראל את תרבות האינטליגנציה ומשתמשים בה כבהון תרבותי נגיש שאפשר להמירו להון מקומי או להשתמש בו להשגת הון כזה. זאת לעומת הביקורת שנמתחת מושג האינטליגנציה ברוסיה הפוסט-סובייטית ולעומת הדה-קונסטרוקציה שלו. במובן זה, מודל האינטליגנציה בהקשר הישראלי הוא מרכיב תרבותי ישן שהמהגרים הרוסים מעניקים לו משמעות חדשה לפי צורכיהם כדי למקם עצמם מחדש בחברה הישראלית. חברי פישקא מגייסים את מודל האינטליגנציה ומעצבים אותו מחדש כדי לזכות בלגיטימציה ואף בעליונות בחברה התל-אביבית של מעמד הביניים.

מהם מרכיבי אותו הון תרבותי רוסי חדש שהם מטפחים בישראל? ראשית, השימוש בשפה הרוסית הגבוהה והיכולת להתבטא ברוסית בדיבור ובכתב נתפסים כחשובים מאוד בקרב אנשי הצוות. בקיאות ועניין בספרות, בשירה, בהיסטוריה, בתיאטרון ובאמנות רוסיים מחזקים את מעמד המשתתפים. על פי תפיסתם של יהודים רוסים משכילים, היכרות עם ספרות רוסית קלאסית, שנלמדה בבתי הספר, עובדה לסרטים ומצוטטת בשיח האמנותי, היא מרכיב עיקרי

של הון תרבותי רוסי גבוה (רמניק וקנוורין-טבשי, 2012). השכלה גבוהה היא אחד המרכיבים המרכזיים של ההון התרבותי הרוסי (Lerner, Rapoport, & Lomsky-Feder, 2007). בקרב אנשי הצוות והחברים בולטים אנשי אמנות שיש להם זיקה כזו או אחרת לתרבות הרוסית – שחקני תיאטרון, רקדנים, משוררים, ציירים ועיתונאים – וגם הבולטות הזאת מצביעה על כך שהתרבות הרוסית נחשבת הון.

חלק אחר מההון התרבותי של חברי פישקא הוא התרבות הגלובלית הפופולרית, האירופית והאמריקאית. פעילויותיהם כוללות מוזיקה ומחול אתניים, ג'אז, רוק, קריוקי, פסטיבלי אוכל ומופעי רחוב. הידע והשימוש בשפה האנגלית הם מרכיב נוסף, וכך גם סוגות תרבותיות שהיו פופולריות בתקופה הסובייטית בקרב דור ההורים של הרוסים הצעירים. משחקי ק.ב.ג. (KBH), שטו-גדה-קוגדה (?Что? Где? Когда?) ושירי בָּאָרְדִים (שירי משוררים וזמרים), המוכרים היטב לכל דובר רוסית, נוכחים גם הם בפעילות הארגון, אם כי במידה בולטת פחות. לתוך כל אלה נוספים מרכיבים תרבותיים מתוך התרבות הישראלית האורבנית העכשווית, המורים על המצאתו של הון חדש, רוסי-ישראלי, המתעדכן לפי טעמים של דור הצעירים שגדלו בישראל. הידע בשפה הרוסית, שהוא חלק מהותי מההון התרבותי הרוסי המיובא, משולב באופן הדוק עם ידע של השפה העברית, שהוא עצמו חלק מהותי מההון התרבותי הישראלי.

עוד מרכיב ישראלי של ההון התרבותי שנוצר בקרב חברי הארגון הוא העיסוק ב"התחדשות יהודית". עוד בראשית דרכו של הארגון הייתה לפישקא זיקה לישיבה החילונית "בינה" בתל אביב. במהלך השנים ערכו הארגון והישיבה אירועים וערבי לימוד משותפים, הקימו פרויקטים משותפים וציינו חגים יחד. פישקא מקיים שיתוף פעולה עם ארגון "הוויה", העוסק בעריכת טקסי חיים. העיסוק ב"יהדות חילונית" וארגונם של פסטיבלים וטקסי חגים יהודיים חילוניים (בשיתוף עם ארגונים תל-אביביים אחרים) הם סממן היכר נוסף של השאיפה להשתייך למעמד הביניים התל-אביבי החדש, שבשנים האחרונות מגלה עניין ביהדות. השתייכותם של חברי הארגון למרחב האורבני התל-אביבי מקבלת משמעות חדשה ומתווספת להון תרבותי ישראלי דובר רוסית.

חשוב להדגיש שאי אפשר להפריד בין החלקים המיובאים של ההון התרבותי הרוסי ובין החלקים הישראליים הנוצרים בהקשר המקומי, משום ששני אלה משתלבים ומשתרגים זה בזה. בשורות הבאות נביא דוגמאות הממחישות את הרכיבים של ההון התרבותי שנוצר בפישקא, הון רוסי-ישראלי מקומי חדש.

אליטיזם רוסי-תל-אביבי

את התפיסה האליטיסטית של הארגון, המדגישה את ההון התרבותי הנוצר במסגרתו, ממחישים דבריה של סנה בריטבסקי, ראש קרן ג'נסים התומכת בפעילות פישקא (הריאיון עמה נערך ברוסית):

אנשים שמגיעים לפישקא אינם "אספסוף רוסי". להפך, הם אנשים מוצלחים שסיימו תארים באוניברסיטת תל אביב, בחיפה ובטכניון, אנשים שעובדים במקצועות חופשיים שונים. לא באים לפישקא מהגרים שבורים שחיים מהיד לפה. גם אם יש כאלה, הם אינם אנשים פשוטים. אולי בא משהו שהיום מנקה רחובות, אבל בעברו היה במאי קולנוע והוא חולם על המקצוע שלו ואולי זה עוד יתגשם. בפישקא יש חברה אחרת – משכילה וחופשית בדעותיה. [...] זה לא ארגון מהגרים טיפוסי – הם כבר מקומיים לחלוטין. זה דומה לדור שני ושלישי של

בני האצולה הרוסית בפריז. [...] משתתפי פישקא הם אנשים מיוחדים. ליהודי רוסיה היה תפקיד מכריע בהקמתה ובעיצובה של העיר תל אביב ושל מדינת ישראל, ואנחנו חלק ממנה. בזכות פישקא נהיה אופנתי ו"קול" להיות ישראלי דובר רוסית בעיר הכי אופנתית – תל אביב. [...] פתאום זה באופנה להיות רוסי. זה נהיה מקובל. [...] אחרי שכולנו עברנו את הסטיגמות הנוראיות שהיו על רוסים, המבטא הקשה, ההתנגשויות עם המרוקאים. עברנו את כל הקשיים של הגירה.

ההשוואה בין המהגרים הצעירים חברי פישקא ובין קבוצה אליטיסטית אחרת – המהגרים הרוסים בני האצולה בפריז שלאחר המהפכה האדומה – נועדה להדגיש את היוקרה ואת ההון התרבותי שלהם. גם ההתייחסות לתרומת היהודים יוצאי רוסיה להקמת של העיר תל אביב ולהקמת המדינה משרתת מטרה דומה. הן בריאיון של סנה בריטבסקי והן אצל מרואיינים אחרים עלתה ההשוואה בין חברי פישקא ובין החלוצים בני העליות הראשונות, נציגי האליטה האשכנזית – השוואה המדגישה גם כן את היוקרה של המורשת הרוסית. בהקשר הישראלי, היתרון של המהגרים הרוסים כפול: מצד אחד הם משתייכים לאתניות אשכנזיות לבנה, ומצד אחר הם בעלי הון תרבותי רוסי גבוה.

דוגמה נוספת לתפיסה האליטיסטית של פישקא מופיעה בדבריה של אניה, רווקה בת 33 שעלתה ארצה לפני עשרים וארבע שנים. אניה היא עובדת היי-טק וציירת ומשתתפת לפעמים באירועי הארגון. הריאיון עמה נערך בעברית. היא מבקרת את האליטיזם הרוסי שהארגון מטפח ומסתייגת ממנו:

בעיניי, במושג אינטליגנציה רוסית יש רק התנשאות, אין בו כלום מעבר לזה. אולי פעם היה בו תוכן, אבל לא היום. אולי פעם זה היה מנגנון הגנה בפני שלטון סובייטי דורסני. [...] הרבה אנשים שבאים לפישקא מרגישים שהם נציגי האינטליגנציה הרוסית, מדברים בצורה מתנשאת ומבקרית כלפי הרוסי האחר, בעל המבטא הפרובינציאלי. זו לא ביקורת על פישקא, זה משהו שקיים שם. הרבה פעמים זה מופנה גם פנימה – חוסר הזדהות עם הרוסים ה"לא מתורבתים", עם שיער צבוע, נשים שמדברות כמו פרחות... יש רצון בפישקא לא להיות מתנ"ס שכונתי, כי הם לא רוצים להזדהות עם מעמד סוציו-אקונומי נמוך. זה לגיטימי, אבל אני מרגישה פחות צורך בהצטדקות אינטלקטואליות. זה חלק ממה שפישקא עושה – מנסה לטפח אליטיזם רוסי, שזה לא בהכרח רע. נראה לי שפישקא הוא בין המקומות היחידים שאתה יכול להביא את החברים הישראלים שלך ולהתנשא עליהם בחזרה – אנחנו עושים דברים אינטלקטואליים שאתה אף פעם לא תוכל להבין עד הסוף. מצד אחד זה נחמד ומעצים, מצד שני זה צורם.

דבריה של אניה ממחישים את המשמעות החדשה שמקבל המושג "אינטליגנציה" בהקשר הישראלי. האליטיזם הרוסי נתפס כאמצעי להתנשאות על הישראלים הוותיקים: ההון התרבותי הרוסי מוצג כאן כנעלה על ההון התרבותי הישראלי. לדבריה של אניה, הון תרבותי רוסי משמש אמצעי סימבולי להדרת הישראלים. מרואיינים נוספים מקרב אנשי הצוות הזכירו בגלוי את האליטיזם ואת הסנוביזם העצמי שחברי פישקא מפנים כלפי מי שחסרים הון תרבותי רוסי גבוה, ועושים כך בגלל עיסוקם בתרבות ויכולתם לייצר תרבות איכותית וגבוהה, לתפיסתם. הארגון מאפשר למהגרים הצעירים להיפגש, לבלות וליצור יחד רשת חברתית חזקה המעניקה תוקף להון התרבותי הרוסי-ישראלי. המסגרת הארגונית וקהילת החברים משמשות מנגנונים

לתיקוף ההון התרבותי שנוצר באמצעותן ולא באמצעות מוסדות המדינה. הארגון מאפשר להמיר את ההון התרבותי הרוסי להון חברתי של קבוצת חברים דוברי רוסית, ולהפך – להמיר את ההון החברתי בהון תרבותי.

השתייכות אורבנית: התרבות הרוסית-ישראלית של פישקא בתל אביב

תל אביב היא מרכיב מרכזי בזהות העצמית של חברי הארגון. מה משמעות הימצאותו של הארגון בתל אביב דווקא? לתל אביב יש משמעות מיתית בתפיסה הציבורית בישראל (עזריהו, 2005), ולכן יש כמה היבטים – זו העיר שבה התרחשה התחייה הלאומית בראשית המאה ה-20; זוהי עיר ללא הפסקה, נהנתנית, דינמית, מודרנית וחילונית; זו העיר הלבנה, שאונסק"ו הכריז על היותה אתר מורשת עולמי בזכות מבני הבאהאוס שבה. העיר המיתית קיימת בתפיסות המשותפות לתושביה ולפרשניה, השותפים ליצירת המיתוס ולקבלתו כתיאור אמין של המציאות. (שם, 3). נטליה, בת 35 ממניסק, התחתנה לפני כמה חודשים עם בן-זוג שהכירה בריקודי טנגו בפישקא. הריאיון עמה נערך ברוסית. היא חיה בישראל זה עשרים שנה ובמקצועה היא מנהלת משאבי אנוש. נטליה חברה בצוות ארגון, והיא מספרת על תל אביב:

אנחנו, אני ובן-זוגי, גרים היום בבת ים, כי פה יותר זול. אבל אנחנו עובדים ומבלים בתל אביב. אנחנו תל אביבים בנשמתנו. עזבתי את ירושלים לפני שמונה שנים ובן-זוגי הגיע לתל אביב מבאר שבע לפני שלוש שנים. כמה שנים שכרתי דירה בדיזנגוף. תחושת החופש הייתה ממש משכרת. תל אביב היא עיר החופש והפתיחות, מוקד תרבות, שתמיד יש בה משהו, מופע, קונצרט, 24 שעות ללא הפסקה. תל אביב היא עיר האפשרויות.

התפיסות המיתיות של עיר ללא הפסקה ושל העיר הלבנה עלו בדבריה של נטליה וגם בדבריהם של מרואיינים אחרים שתיארו אף הם את המעבר לתל אביב, במיוחד מירושלים. הניגוד הקיים בשיח הישראלי בין ירושלים לתל אביב (גורביץ' וארן, 1991) התבטא בסיפוריהם של כמה מרואיינים. לדבריהם, קהל צעיר ואופנתי ותיירים ממדינות שונות נמשכים לעיר בזכות בתי הקפה, הטיילת והנמל, פסטיבלי המוזיקה, המוזיאונים, התערוכות, המופעים וחיי הלילה המשגשגים. הם מספרים על תחושת החופש, ההזדמנויות המקצועיות והאישיות וחיי התרבות שמשכו אותם לתל אביב. פרשנותם של חברי פישקא לתל אביב, המנוגדת לתפיסות שתיארו לומסקי-פדר ורפפורט (2012) אצל סטודנטים רוסים צעירים בירושלים בשנות התשעים, אינה מקרית. פרשנות הפוכה זו, המאדירה ומפארת את תל אביב ומעדיפה אותה על פני ירושלים או כל עיר אחרת בישראל, מייצגת את השלב הבא בהתמקמותם התרבותית של הרוסים הצעירים. נציגי דור 1.5 רואים עצמם כנציגי אליטה רוסית ישראלית, נושאי תרבות רוסית גבוהה המתקיימת ונוצרת במרכז תרבות ישראלי כתל אביב, העיר התרבותית ביותר בישראל לתפיסתם. תל-אביביות היא מוקד נוסף של כוח ויוקרה שהמהגרים משתמשים בו כדי לקדם את מעמדם.

לפי עזריהו (2005), ברובד המיתי, אפיונה של תל אביב כעיר ללא הפסקה הוא תוצאה של האדרה והדרה. חיי הלילה שבה מואדרים ונחשבים היבט מהותי של העיר; לצדם, מוטיב מרכזי אחר של העיר ללא הפסקה הוא התל-אביביות החדשה, הבדלנית ומתנשאת במובהק. כמו תל-אביבים חדשים רבים שהיגרו מהפרובינציה לתל אביב, גם חברי פישקא באו לתל אביב מאזורי הפריפריה של ישראל והם אווזים בתפיסה תל-אביבית אליטיסטית ומבטאים רצון להיבדל מהפרובינציה הישראלית שממנה באו.

אחד הפרויקטים העוסקים ישירות בלימוד התרבות העברית החדשה בפישקא הוא כרוניקוס, פרויקט שבמסגרתו נערכים מפגשים עם אנשי תרבות וסיורים במקומות היסטוריים בישראל. מי שמרכזת את הפרויקט היא נדיה, בת 33, שעלתה לארץ לפני עשרים ושתיים שנה. נדיה היא מורה לתיאטרון בבית ספר, במאית תיאטרון ואחת הדמויות המרכזיות בארגון. הריאיון עמה נערך ברוסית. מיקומו של הארגון בתל אביב מקבל משמעות מיוחדת בדבריה:

הרעיון של כרוניקוס היה לארגן מפגשים עם אנשי רוח, יצירה וסופרים ולקיים סיורים בישראל. באמצעות הסיורים אפשר להכיר מקרוב את ההיסטוריה והתרבות של המקום. בפעם הראשונה עשינו סיור ביד ושם, אחר כך היינו בבית ביאליק. פעם אחת הגיעו לישראל משוררים רוסים מסנט פטרבורג וקיימנו מפגש איתם. ערכנו מפגשים וסיורים רבים. בשבילי זה היה התגשמות חלום. הזמנתי למפגשים אנשים מרתקים – פטר קריקסונוב, שמתרגם את בולגקוב לעברית; רועי חן, שמתרגם ספרות רוסית לעברית, שסיפר על הדרך שעבר מילד ישראלי ממשפחה מרוקאית של יהלומנים למתרגם ספרות רוסית, שדובר רוסית שוטפת כמעט ללא מבטא; שלמה קרול, שמתרגם שירת ימי הביניים מעברית לרוסית. דיברנו על ספרות, תרבות ותרגום. [...] השגנו את המטרה של גילוי השורשים שלנו. באמצעות כרוניקוס אנחנו מבינים יותר מי אנחנו ומאיפה באנו. הסיורים שלנו בתל אביב לימדו אותנו שתושביה הראשונים היו אנשים דומים לנו, שהגיעו מרוסיה ומאוקראינה; צעירים עם התלהבות ורצון טוב, שבנו את העיר ומילאו אותה בתוכן ובמשמעות. אנחנו מתחילים להבין שלמרות המרחק של מאה שנות היסטוריה שמפריד בינינו, אנחנו מאוד דומים לתושבי תל אביב הראשונים. אנחנו מתחילים להרגיש אחרת... מין בעלות על המקום, שיש לנו כוח וזכות להשפיע על ההיסטוריה. גם הם התלבטו וגם הם שאלו שאלות וגם להם היו ספקות. גם הם היו צעירים דוברי רוסית. אנחנו יכולים ליצור כמוהם. אף אחד לא יכול להגיד שאנחנו לא שייכים לכאן ושזו לא הארץ שלנו. זה מעניק לנו תחושת שייכות ורצון ליצור בישראל מקום שיתאים לנו מבחינה תרבותית ומנטלית. זה קשור באופן הדוק בתרבות העברית.

דבריה של נדיה ממחישים את השימוש בתפיסה המיתית של העיר כעיר העברית הראשונה בתקופת הקמתה. במקרה זה המהגרים הרוסים מאמצים את התפיסה הזאת ומפרשים את פעילותם בתל אביב במושגים של תקופת החלוצים. הם משתמשים במודל המיתי היוקרתי כדי לחזק את השתייכותם לתל אביב ולהדגיש את המקומיות שלהם. התפיסה הזאת מעניקה להם כוח ליצור תרבות ישראלית מקומית אך דוברת רוסית וגם תחושת ביטחון וגאווה בעשייתם. התרבות הרוסית תוצרת הארץ הופכת להון תרבותי המעניק למהגרים הצעירים יוקרה, כוח ויתרון. חלק בלתי נפרד מצמיחתה של תל אביב בראשית המאה ה-20, מהפיכתה למרכז אורבני יהודי, היה הספורת העברית והאמנות שיצרו בה אמנים יהודים שהיגרו אליה מאירופה (Mann, 2005). חברי פישקא משתמשים בדימוי תרבותי זה של תל אביב, מאמצים אותו ומפרשים אותו בהתאם לצורכיהם, ואף ממציאים אותו מחדש.

הנושא השני שעולה מתיאוריה של נדיה הוא תרגום בין-תרבותי (לרנר, 2013; Bhabha, 1994). אין זה מקרי שכמה מן המרצים שהוזמנו למפגשים עוסקים בתרגום מרוסית לעברית ולהפך. לרנר (שם) מציעה להשתמש במטפורה של תרגום להבנת תהליך האינטגרציה של המהגרים הרוסים בישראל. לדבריה, "המהגרים מתמקמים בישראל לא רק בלי לנטוש או למחוק את התפיסות והמטען שהביאו ממקומם הקודם, אלא אף על ידי שימוש בהם,

תרגומם למצב החדש, ניסוחם מחדש ויישומם במקומם החדש" (שם, 38). בהקשר פעולתו של פישקא, פעולת התרגום כפולה. למפגשים מוזמנים מתרגמים ואנשי ספרות העוסקים בתרגום טקסטים, אולם הם מוזמנים גם מתוקף עשייתם התרבותית – עשייה בתחומי התרבות הרוסית, העברית, הישראלית או היהודית – המתרגמת לעברית את ההון התרבותי המיובא של התרבות הרוסית הגבוהה, הכולל שירה וספרות. ההון התרבותי הרוסי מיתרגם, מתעדכן והופך לישראלי. מתקבלת יצירה על קו התפר, יצירה בשפה העברית אך במונחים או במושגים השאולים מעולם דימויים רוסי; התוצאה היא תרבות מהגרים חדשה, תרבות היברידית של הכלאות שמעבר לדיכוטומיות נוקשות.

מנקודת מבט ביקורתית יותר אפשר לציין שהדימוי האופנתי והתרבותי של תל אביב שיוצרים חברי פישקא מסתיר את הפן האחר, הפן של "העיר השחורה", כלשונו של רוטברד (2005), שכן סיפורו של "תל אביב הלבנה" אינו סיפור על בנייה ועל יצירה בלבד, אלא גם על מחיקה: מחיקת "הכתם השחור", השטח הבנוי של יפו והשכונות הערביות. לדברי רוטברד, אין פלא שבמשחק הזהויות הפוליטי בין הלבנים ובין השחורים, בין מרכז אירופה ובין הפריפריה הצפון-אפריקאית או האסיאתית, הבחירה בתדמית העיר הלבנה ובמראה המקום הגרמני של הבאוהאוס שיקפה לחלוטין את הדעה הרווחת, המציבה את היקים בראש המדרג החברתי האשכנזי כמעין אצולה תרבותית, מתוך רצון לצייר את האשכנזיות הישראלית כהמשך למסורת מודרנית, אינטלקטואלית וחילונית. מבלי להיכנס לעומק הדיון על סוגיה זו, נראה שהרוסים הצעירים מנסים לגייס את השתייכותם לאתניות האשכנזית הלבנה, וגם את שליטתם על הון תרבותי רוסי גבוה, כדי למקם את עצמם במרחב האורבני התל-אביבי.

בהקשר זה בולטים העדר העיסוק בסוגיה הפוליטית של הקונפליקט עם הפלסטינים והעדר ההתייחסות לתושביה הערבים של תל אביב-יפו במסגרת הארגון. את הא-פוליטיות של הארגון אפשר לקשור לצורך למשוך אליו חברים בעלי דעות פוליטיות מגוונות ולהבטיח שיוכלו למצוא בו את מקומם בלי קשר לתפיסותיהם הפוליטיות. מכל מקום, הארגון וחבריו הם בעלי מחויבות חברתית ברורה והם מנסים תדיר לבנות גשרים אל הקבוצות השונות במרחב הציבורי בתל אביב. על כך מעידות פעילויות הארגון – הפעילות התנדבותית בקרב קשישים דוברי רוסית המתגוררים בדוור מוגן בעיר; איסוף, הכנה וחלוקת משלוחי מנות לתושבי השכונות הדרומיות והעניות יותר; וההתייחסות למהגרים מאפריקה, שעליה נרחיב מיד.

האירועים בפישקא הופכים את המשתתפים בהם למקומיים ולתל-אביבים, לתפיסתם. חשיבותו של ההיבט המרחבי האורבני חוזרת ועולה בראיונות עם חברי הארגון והיא מתבלטת באירועים הציבוריים שהארגון מקיים. ההיבט המרחבי התבלט במיוחד במצעד לכבוד יום האשה הבינלאומי, המתואר להלן.

צעדה לכבוד ה-8 במרס

ב-8 במרס חל יום האשה הבינלאומי. ראשיתו בתחילת המאה ה-20, אז צוין בארצות הברית, באירופה וברוסיה בצעדות מחאה של נשים שדרשו שוויון זכויות בעבודה (Kaplan, 1985). יום האשה היה חג סובייטי רשמי והיה נהוג לציין באמצעות כרטיסי ברכה, מתנות וזרי פרחים שהוענקו לנשים. ברבות הימים הפך המועד הזה ליום המציין את היופי הנשי והאמהות, ומשמעותו הפוליטית-מגדרית המקורית נעלמה כמעט לחלוטין.

בפישקא הוחלט לציין את יום האשה במשמעותו המקורית, ובמסגרת פרויקט "מחוגים" – פרויקט של ציון חגים ועריכת טקסים – נערך מצעד חגיגי. בצהרי יום שישי אביבי ושטוף שמש,

ה-8 במרס 2013, נפגשו כשלושים חברי פישקא, בעיקר נשים בלבוש חגיגי, בכיכר הבימה בתל אביב. נשים מאופרות, בשמלות צבעוניות ובנעלי עקב צעדו ברחובות העיר וחילקו בלונים, פרחים ומדבקות לנשים ישראליות דוברות עברית, למהגרות ולעובדות זרות. נשים וילדים קיבלו את הבלונים והפרחים במאור פנים ושאלו לכבוד מה התהלכה ומי הצועדים. משתתפי התהלכה הזדהו כחברי פישקא (גם באמצעות המדבקות שנשאו את שם הארגון), ארגון של ישראלים צעירים דוברי רוסית. מסלול המצעד, שהחל כאמור בכיכר הבימה – אזור יוקרתי של העיר – המשיך בשדרות רוטשילד, אחד הרחובות היפים והאופנתיים בה, הגיע לאזורים עניים יותר – התחנה המרכזית הישנה והחדשה, מעוז העובדים הזרים, והסתיים בשכונת התקווה. קיום תהלכה במרחב הישראלי הציבורי בלב תל אביב מסמן את הנראות של המהגרים הצעירים ואת ההצהרה הציבורית שלהם בדבר המורשת התרבותית שהביאו עמם מארצם בעלייתם לישראל. האירוע העביר מסר של אחווה וכבוד לאישה באשר היא – יהודייה, ישראלית, ערבייה, מהגרת או עובדת זרה. הוא חיזק את הגאווה ואת הביטחון העצמי של המהגרים ויצר גשר בינם ובין החברה הישראלית סביבם באמצעות מפגש קרוב ובינאישי. עוברי אורח הצטרפו לתהלכה. אירוע מפתיע התרחש כשזוג יהודים חרדים לבושי שחורים יצא מאחד הבתים בשדרות רוטשילד. אחת ממשתתפות הצעדה הושיטה לאישה החרדית פרח אדום והיא קיבלה אותו בשמחה. מריה, 35, עיתונאית ומשתתפת קבועה באירועי הארגון נטלה חלק פעיל בצעדה. היא מסבירה את משמעותה:

עשינו חגיגה יפה ברחובות תל אביב. בשבילי זאת הייתה פרסומת לעיר במשמעות החברתית החיובית של המילה. כיום מתגוררים בתל אביב מהגרים ועובדים זרים שמצבם החברתי והכלכלי קשה. ואנחנו – נשים רוסיות מטופחות ולבושות בשמלות חגיגיות, חיברנו בין שני חלקי העיר, בין האזור היוקרתי לבין האזור העני. יצרנו קשר בין שני חלקי העיר. נשים מאפריקה שגרות באזור התחנה המרכזית הישנה לרוב לא מקיימות קשרים עם נשים מאזורים יוקרתיים. אנחנו בירכנו את הנשים מאפריקה, חילקנו להן פרחים, יצרנו איתם אינטראקציה חיובית קרובה ובלתי אמצעית. רצינו להראות להן סולידריות.

לפי פרשנות זו, התהלכה יצרה גשר בין חלקיה של העיר. הצועדים יצרו מעין המשכיות סימבולית במרחב האורבני. באמצעות האירוע התמקמו הרוסים הצעירים במרחב התל-אביבי בתוך ההקשר האתני והמעמדי הרבגוני והמורכב שלו. ההון התרבותי הרוסי המיובא – החג הסובייטי של יום האישה הבינלאומי – קיבל כאן, בהקשר הישראלי, משמעות חדשה של הון מגשר. המהגרים הרוסים הלבנים, המשתייכים למעמד הביניים החדש, הופכים לתל-אביבים, יוצרים גשרים עם נציגי האוכלוסיות השונות, שחורים ולבנים, וטוענים לנראות ציבורית ולכוח חברתי. בעקבות הדיון התיאורטי על ההשתייכות למרחב אורבני של מהגרים במדינות שונות בעולם (Berg & Sigona, 2013), נראה שההשתייכות ממלאת במקרה זה שני תפקידים נפרדים – ביטוי ליצירת מקומיות ישראלית ולשתייכות תל-אביבית מצד אחד, וביטוי לייחודיות תרבותית רוסית ולנבדלות מצד שני.

"התחדשות יהודית" במרחב התל-אביבי של דוברי הרוסית

הלן בוצ'מנסקי, אחת ממייסדות פישקא, הציגה את הארגון בישיבת ועדת העלייה, הקליטה והתפוצות של הכנסת שנערכה ב-15 ביולי 2014. הישיבה הוקדשה לפעילות ארגוני דור 1.5 לעלייה והשתתפו בה נציגים של הארגונים התורמים, כגון קרן ג'נסיס. בנאומה הציגה הלן מעין

תעודת זהות של הארגון. הנאום התרכז בנושא העיסוק ביהדות:

בשנת 2011, אחרי חמש שנות פעילות ענפה בתל אביב, אצרנו אומץ ופתחנו את בית פישקא, מרכז צעירים דוברי רוסית עצמאי ראשון מסוגו. זה היה ערב ראש השנה ולכן, אחרי מסיבה של שתיים עשרה שעות שבמהלכה האמנים הופיעו בהתנדבות והאורחים עזרו בשיפוצים, התחלנו להתכונן לקראת חגי תשרי. בפעם הראשונה, בבית משלנו.

רובנו מעל לאחת עשרה שנה בארץ, דוברי עברית רהוטה, שירתנו בצה"ל ולמדנו במוסדות חינוך מהמובילים בישראל. אנו ישראלים לכל דבר, מלח הארץ, העתיד של המדינה. בכל זאת, משהו בנו שונה. את השוני הזה קשה לתאר במילים. [...] בפישקא למדנו שניתן לחוש בו רק תוך כדי העשייה. אני זוכרת בדיוק איך הרגשתי כשגילינו שאף אחד מאתנו אף פעם לא בנה סוכה. תשאלו "מה בכך, כולה סוכה?" אענה שאת תחושת הזרות מרגישים הכי חזק כשכולם "כן, אבל אתה לא כל כך"....

האתגר בבניית סוכה היה גדול מכפי שזה נדמה. לא היינו מוכנים להתפשר, פתחנו ויקיפדיה וספרים ולמדנו על דיני סוכה ועל מצוות האושפיזין. דייקנו איפה שהרגשנו את הצורך, זרמנו ויצרנו איפה שהיה לכך מקום.

למציאת האני באותה מסורת שנלקחה על ידי המשטר הסובייטי מהורינו ונשמרה בחלקה על ידי סבינו יש חשיבות עצומה בהגדרת הזהות שלנו, השייכות שלנו למדינה ובעלותנו על המורשת היהודית. מסורת שעלינו לשמר ולחדש, להוסיף לה קצת משלנו.

הייתי אחראית על הובלת הסך ולמדתי כמה כואב להיות יהודי, כאשר ידי נחתכו מהענפים הקוצניים. לסוכה שלנו הגיעו מאות אורחים. בערב מרגש זה הבנו כמה עמוק הצורך בבית משלך, בתפיסה החד-משמעית שהנך חלק פעיל ומשמעותי בשיח המתחדש של הזהות היהודית והישראלית בת ימינו.

תיקון ליל שבועות, שבו התחלנו עוד בזמן שהתארחנו בשיבה החילונית "בינה", הפך עם הזמן לפסטיבל תל-אביבי מרשים. מרגש אותי כל פעם מחדש שהאירועים שלנו, שתוכנו ונבנו לקהל דובר רוסית, מושכים קהל מגוון ביותר ולא רק מתוך הקהילה. זה חלום שמתגשם. אנו יוצרים תרבות חדשה, רלוונטית ומשמעותית לכלל החברה, עם שורשים עמוק בתוך הסיפור של יהדות ברית המועצות.

בניית סוכה, תיקון ליל שבועות ופסטיבל ט"ו באב (שהלן הזכירה בהמשך דבריה, ושעסק בעריכת טקסי חתונה יהודיים אלטרנטיביים בכיכר ובמחאה נגד הממסד הרבני) הם ממרכיבי ההון התרבותי החדש, שמקבל פרשנות חדשה בפישקא. בדבריה היא מדגישה את יכולתם של רוסים צעירים בתל אביב לבנות סוכה, לציין את ליל שבועות ולערוך חתונות יהודיות, כלומר את שליטתם בהון תרבותי ישראלי, חילוני ופלורליסטי המתנגד לשליטה האורתודוקסית. עם זאת, ייתכן שהתמקדות הנאום בהון הדתי דווקא קשורה לנוכחותם של התורמים, שמעניקים את תמיכתם הכספית לארגון בעיקר בזכות העיסוק שלו בזהות יהודית.

בשנים האחרונות מתפתח בקרב הציבור הישראלי החילוני עניין ביהדות. הדבר מתבטא בפתיחת בתי מדרש, ישיבות ובתי תפילה חילוניים (נאמן, 2011; שגיב ולומסקי-פדר, 2007), בעריכת טקסי חיים אלטרנטיביים לא-אורתודוקסיים ובציון חגים בלוח השנה היהודי (פרשיצקי, 2011; 2013). תהליך זה זכה במחקר לכינוי "השיבה לארון הספרים היהודי", או "התחדשות יהודית

במרחב החילוני בישראל" (אזולאי וורצברגר, 2008). אחד המוקדים המרכזיים של התחדשות זו הוא תל אביב רבתי (מוקדים נוספים הם ירושלים והקיבוצים בצפון הארץ). הישיבה החילונית "בינה" ליד תחנה המרכזית החדשה, "בית תפילה ישראלי" בתל אביב, מכון "הוויה" ברמת אפעל ומכללת "עלמא" הם בין הארגונים המרכזיים העוסקים ביהדות החילונית. ההתחדשות היהודית בתל אביב היא תופעה אופנתית המושכת קהל צעיר ממעמד הביניים. אפשר לראות בפישקא חלק מתופעת האקטיביזם היהודי החילוני בתל אביב במרחב דוברי הרוסית. פישקא עוסק בניסיון ליצור זהות יהודית חילונית דוברת רוסית, והחידוש שהוא מציע טמון בעיסוק בנושא בקרב דוברי רוסית חילוניים צעירים. הארגון מבקש לעסוק בשאלת הזהות היהודית-ישראלית באמצעות לימוד אינטלקטואלי של מקורות יהודיים, ציון מעשי של חגים ומועדים יהודיים, פסטיבלים ועריכת טקסי חתונה אלטרנטיביים בקרב קהילת דוברי הרוסית, ואת זאת הוא עושה בשילוב מופעים, הצגות וערבי שירה באופן שמנכיח את התרבות הרוסית.

כפי שהראו שגיב ולומסקי-פדר (2007), לימודי יהדות בבית מדרש חילוני בישראל עשויים לקבל משמעות של מאבק סמלי על משאבים תרבותיים ועל הון תרבותי, והם חלק מהמאבק בין חילוניים לדתיים. במובן זה אפשר לפרש את העיסוק ביהדות ברוח חילונית, דרך לימוד טקסטים ועריכת חגים וטקסים יהודיים, כמאבק על משאבים דתיים. הטענה של חברי פישקא בעד זכותם ויכולתם להחזיק במשאבים יהודיים דתיים, לעדכנם ולחדשם עולה במסגרת מאבק סמלי על השתייכותם ועל התמקמותם בישראל, ובמיוחד במרחב האורבני התל-אביבי.

בשיח הציבורי ובתקשורת הישראלית מהגרים רוסים מוצגים לרוב כחילונים, אנטי-דתיים או כאלה שיהדותם מוטלת בספק. בשנים האחרונות נוצרה הכרה שבתוך הקולקטיב דובר הרוסית, החילוני ברובו, מתפתחות קבוצות שונות מבחינת יחסן אל הדת (לרנר, 2013). מסלולים שונים אל הדת חשובים לביטוי של התמקמות, שכן הם "מפגישים את התפיסות המיובאות עם המקומיות ומשלבם אותן באופן מתוחכם, ומציעים לנו דוגמאות של תרגום תרבותי רוסי-ישראלי" (שם, עמ' 41). חברי פישקא עוסקים ביהדות חילונית בקרב דוברי רוסית צעירים אגב הפקעת השליטה של הממסד האורתודוקסי על לוח השנה היהודי, על החגים ועל טקסי החיים, כדרך להשפעה חברתית ולשינוי המצב הקיים וכאמצעי להשתייך לקולקטיב היהודי הלאומי. להמחשתה של תופעת "ההתחדשות היהודית" בארגון בחרנו להביא כעת כדוגמה את סיפורו של ליל הסדר.

ליל הסדר

מאז הקמתו של הארגון נוהגים חבריו לחגוג את ליל הסדר יחד ולהזמין את הקהל הרחב, ובמיוחד אנשים בודדים, להצטרף אליהם. הם משקיעים מאמץ רב בניסיון ליצור אירוע שיתאים למשתתפים הצעירים דוברי הרוסית ויוצרים לשם כך הגדה אלטרנטיבית. חגיגות ליל הסדר הן דוגמה אחת לעיסוק הנרחב של הארגון ביהדות מתחדשת ובציון היצירתי של חגים יהודיים במסגרת פרויקט "מחוגים".

נדיה, שמדבריה ציטטנו קודם לכן, תהתה לגבי האופן שבו אפשר לעסוק ביהדות בקרב ישראלים דוברי רוסית שאינם דתיים במובן האורתודוקסי:

פרויקט "מחוגים" נותן מענה לצורך של עולים דוברי רוסית לערוך חגים יהודיים בצורה שמתאימה להם. לדוגמה, ליל הסדר. הזמנו את אסיה איסטושיין [מנחת תכנית ראיונות פופולרית בערוץ טלוויזיה בשפה הרוסית] לפני פסח. היא שאלה את משתתפי "מחוגים" איזה תחושות מעלה אצלם ליל הסדר. אנשים דיברו על תחושות שליליות סביב קריאת

ההגדה של פסח, טקסט ארוך, משעמם ולא ברור. השנה ערכנו ליל סדר בפישקא. חשבנו הרבה איך לשמור על עניין ההגדה – דיון ושאלת שאלות בנושא של עבדות וחירות מצד אחד, ולא להפוך את האירוע למשהו ארוך ומייגע מצד שני. בשנה שעברה לא קראנו את ההגדה אלא עשינו משחק בנושא עבדות, הקשור לאחת השאלות המרכזיות בעולם המודרני – שאלת החירות, איך ניתן להיות חופשי. גם השנה דנו באותה השאלה – היו כרטיסיות עם נושאים על השולחן ואנשים קיימו סיעור מוחות. אחר כך הייתה סעודה. רצינו לשיר שירי חג, אבל איך אנשים יכולים לשיר שירי פסח בארמית, אם הם לא מכירים את המילים? עשינו קרייקי. המילים היו מוצגות על מסך גדול וכולם יכלו לקרוא. בהמשך שרנו שירים הקשורים לנושא החירות. שרנו שירים של באָרְדִים רוסים. זה היה חלק מהתרבות של האינטליגנציה הרוסית בשנות השישים והשבעים, שניסו לבטא את השאיפה לחירות במדינה טוטליטרית. אנשים שרו סביב מדורה טיולים שלהם בטבע. שירים רוסיים רבים על מסע וים מזכירים את יציאת מצרים. הבאתי ליל הסדר את אימא שלי, שהיא בת שבעים ויודעת את כל השירים האלה בעל פה. באופן כזה הצלחנו ליצור ליל סדר שעסק בנושא של עבדות וחירות והיה קרוב ללבם של המשתתפים.

אפשר להשתמש שוב במטפורת התרגום (לרנר, 2013) כדי לנתח את ציון החגים היהודיים בפישקא. ליל הסדר שרו שירי משוררים רוסים. המשתתפים תרגמו את המסר המרכזי של ליל הסדר – יציאה מעבדות לחירות – לשפת התרבות הרוסית ושילבו באירוע מרכיבים של הון תרבותי רוסי. כך נוצר הון תרבותי חדש, רוסי-יהודי-ישראלי.

שאלת יחסם של הרוסים הצעירים החילוניים אל המסורת היהודית בתל אביב אינה חדשה והיא לא צצה בראשית שנות האלפיים; היא הייתה חלק בלתי נפרד מהתייחסותם של חלוצי תנועת העבודה וההתיישבות העובדת אל הדת היהודית עוד בשנות העשרים של המאה הקודמת (זעירא, 2002). בקרב החלוצים המפגש הבלתי אמצעי עם הקרקע, עם העבודה החקלאית ועם החיים בטבע עורר את העיסוק בשאלת הזיקה ליהדות ויצירת תרבות חדשה, ובכלל זה גם הגדת פסח חדשה. בשנות העשרים הכניסה ההתיישבות העובדת שינויים בהגדת פסח המסורתית ויצרה הגדות היתוליות, ובשנות השלושים אף נוסחה ההגדה הקיבוצית (שם). אחד המטענים הרעיוניים שזכו להדגשה בהתיישבות העובדת היה ערך החירות, לא בגרסה המסורתית של גאולה בידי שמיים אלא בהקשר החירות הלאומית של החלוצים (שם). בחגיגת ליל הסדר בפישקא אפשר לראות גרסה אורבנית רוסית של ליל הסדר, כזאת שמשתמשת בתרבות רוסית פופולרית, במשחקי חשיבה (שהתקיימו בסדרי פסח בשנים קודמות) ובתרבות הפנאי של צעירים (בפעילויות פופולריות דוגמת סיעור מוחות וקרייקי). נוסף על כך, הפן האינטלקטואלי של לימוד במסגרת העיסוק ביהדות ידוע כמאפיין בולט של המהגרים הרוסים (ידועים למשל בתי מדרש אורתודוקסיים של דוברי רוסית). מלבד ליל הסדר מקיים הארגון אירועי חגים חשובים נוספים: מסיבות חנוכה ומימונה, פסטיבל שבועות ופורים-שפיל נערכו בו שנים אחדות, אך לא נתארם כאן מפאת הצורך לצמצם את שדה המחקר.

דיון

המאמר מתאר זירה ארגונית עדכנית וייחודית של דוברי רוסית צעירים נציגי דור 1.5, זירה שמתגלה בה פן מסוים של הקולקטיב הרוסי ההטרוגני בישראל. פישקא מייצג סוג חדש של ארגונים ללא

מטרות רווח: ארגון שהקימו בתל אביב מהגרים רוסים צעירים והוא מתמקד בפעילות תרבותית, ולא בבעיות אופייניות למהגרים כתעסוקה, דיור ובריאות. הארגון אינו מיזם כלכלי-אתני. ארגון כזה לא היה יכול להופיע במהלך שנות התשעים, בהתארגנויות העצמיות שקמו בשנים הראשונות שלאחר העלייה, התארגנויות הדור הראשון של המהגרים שהיה עסוק בקשיי הקליטה. פישקא הוא חלק מתופעה רחבה שהתעוררה בישראל בשנים האחרונות, תופעה של התעוררות אתנית והתארגנות עצמית בקרב המהגרים הצעירים דוברי הרוסית.

באמצעות תיאור וניתוח הפעילות התרבותית של הארגון מוצגים במאמר קווים ראשוניים של ההון התרבותי החדש של מהגרים רוסים צעירים נציגי דור 1.5 המתגוררים בתל אביב ושל תופעת התברגנותם. מרכיבי ההון הזה הם התרבות הרוסית הגבוהה ומודל האינטליגנציה הרוסית; ההשתייכות למרחב האורבני בתל אביב; ותל-אביביות חדשה והתחדשות יהודית במרחב הזה. כל אלה ראויים למחקר נפרד. במאמר זה שרטטנו את קווי המתאר של הון תרבותי רוסי-ישראלי, היברידי ודיאלקטי, שכל חלקיו מקדמים את הכוח הסימבולי ואת הלגיטימציה של הרוסים הצעירים בתל אביב וכל מרכיב שלו מעצים את מרכיביו האחרים. בזכות פעילות הארגון הופכת התרבות הרוסית הגבוהה, המיובאת מארץ מוצאה, להון תרבותי חדש המומצא והנוצר בישראל, מתעדכן בהתאם לתרבות הישראלית ומתורגם לעברית. ההיבט של ההמצאה החופשית והרכבתם של חלקים תרבותיים שונים ותפיסות מיתיות שונות חשוב במיוחד. ההון התרבותי המיובא הופך להיות הון תרבותי ישראלי בעל אופי מעמדי. משתתפי הארגון שואפים להשתייך למעמד הביניים החדש בתל אביב, ובאמצעות סגנון הצריכה התרבותית והעשייה התרבותית שלהם לזכות בלגיטימציה, בכוח ובהשפעה בזירה התרבותית התל-אביבית ואף למשוך קהל מקומי ישראלי.

פעילותו של פישקא יוצרת התמקמות של צעירים דוברי רוסית בישראל, ואת זאת היא עושה לא רק מבלי לנטוש את ההון התרבותי הרוסי המיובא אלא באמצעות שימוש בו, תרגומו וניסוחו מחדש בהקשר הישראלי (לרנר, 2013). מתוך העצמה והענקת ביטחון למהגרים החדשים גדלה יוקרתם ונוצרת אצלם תחושת אליטיזם ועליונות מסוימת ביחסם לישראלים, החסרים את ההון התרבותי הרוסי-ישראלי הזה. פעילות הארגון יוצרת היבדלות כפולה – כלפי ישראלים צברים וכלפי רוסים אחרים, לא משכילים, חסרי הון תרבותי גבוה, השכלה גבוהה ובקיאות בתרבות. השיח ההיררכי של החברה הישראלית הכללית מונכח בפעילות הארגון, גם אם בצורה רכה יותר ומוצגת פחות, כמו במקרה של הזדהות חבריו עם נציגי האליטה אשכנזית. אזכורים בין השורות של מרוקאים וערבים שהופיעו בראיונות עם חבריו מגלים את הפן העדתי של התופעה. בהקשר הישראלי למהגרים הרוסים יש יתרון כפול: הם משתייכים לאתניות אשכנזית לבנה ושולטים על הון תרבותי רוסי גבוה (לומסקי-פדר ורפפורט, 2012).

בשדה הדת הישראלי, המאופיין במאבקים בין דתיים לחילוניים, חברי פישקא מזדהים עם הישראלים החילונים העוסקים בהתחדשות יהודית. הם מחזירים לעצמם את השליטה במשאבים היהודיים הדתיים באמצעות לימוד טקסטים יהודיים ועריכת טקסים ואירועי חג יהודיים. הזיקה של חברי פישקא ליהדות החילונית המתחדשת ולא ליהדות האורתודוקסית אינה מקרית ואינה מוכתבת בלעדית על ידי הקרנות התומכות בארגון; זיקה זו היא חלק ממאבקם להשתייכות, משאיפתם להיות חלק ממעמד הביניים התל-אביבי החילוני ולזכות להכרה, לנראות ציבורית ולהשפעה במרחב האורבני. אצל הצעירים הרוסים ההתחדשות היהודית מקבלת משמעות חדשה באמצעות שימוש בהון תרבותי רוסי ובמרכיבים מהתרבות הרוסית. כך למשל שולב בפורים-שפיל בימוי של מחזה ילדים רוסי ידוע ("מוחה צוקוטוכה", *Myxa Цокотуха*), כך שולבו מאכלים

רוסיים עממיים בחגיגות המימונה, וכך גם שרו שירי בארדים רוסיים בליל הסדר. במשך שלוש שנים התקיים בארגון פרויקט חתונות בכיכר, שבמסגרתו נערכו חתונות אלטרנטיביות של זוגות דוברי רוסית במקומות מרכזיים בתל אביב. פעילות כזאת היא ביטוי לאזרחות פעילה, למחאה, לרצון לשנות את המצב הקיים מבחינה ציבורית ופוליטית ולהתנגדות לסדר החברתי הקיים בעניין נישואיהם של זוגות דוברי רוסית בישראל. גם נושא זה ראוי למחקר המשך.

לבסוף אפשר לשאול מה מלמד המקרה של פישקא על תרבות המהגרים דוברי הרוסית בישראל, ומה הוא מלמד על הון תרבותי בהגירה במבט רחב יותר. ראשית, מחקר זה תומך בדעתם של חוקרים כי לזירה התרבותית יש חשיבות סימבולית עבור המהגרים, והיא משמשת עבורם אמצעי להתמקמות ולהשתייכות ובה בעת להיבדלות ולייחודיות (לומסקי-פדר ורפופורט, 2012; לרנר, 2013; Erel, 2010). המשאבים התרבותיים והפעולות התרבותיות עשויים להפוך להון תרבותי של מהגרים. ההון הזה מושפע באופן מכריע מההקשר שבו הוא נוצר – הקשר חברתי, מוסדי, גילי ודורי, מעמדי, היסטורי וגיאוגרפי (לרנר, 2013). במאמר זה הודגשו אחדים מהיבטי התופעה: הדורי והגילי, המעמדי והגיאוגרפי. ההון התרבותי שנוצר בפישקא הוא הון של צעירים בשנות השלושים לחייהם. הוא מסמן ומשמר את הגבולות החברתיים של קהילת דוברי הרוסית הצעירים, אך במידה מסוימת גם שואף להיפתח לחברת הרוב הסובבת ובונה גשרים אל הקבוצות השונות בו – ישראלים צברים בכלל ובני עדות המזרח בפרט (למשל באמצעות חגיגות המימונה), עובדים זרים (למשל באמצעות צעדת ה-8 במרס) וקבוצות אחרות במרחב האורבני בתל אביב. במחקרי המשך של ארגון פישקא, התארגנות דור 1.5 (שזוכה לתשומת לב תקשורתית רבה בשנה האחרונה) וארגונים אחרים של הרוסים הצעירים חשוב לכלול התייחסות להשוואה עם המאבק המזרחי ועם שיח האתניות האשכנזית בישראל.

מקורות

- אזולאי, נ' וורצברגר, ר' (2008). התחדשות יהודית במרחב החילוני בישראל: מתופעה לתנועה חברתית חדשה. פוליטיקה, 18, 141–172.
- אפראימוב, מ' (2013). דינמיקה של זהויות בהתארגנויות שורשיות: חקר פעילות קהילתית של צעירים יוצאי קווקז בעיר שדרות. עבודה לשם קבלת התואר מוסמך, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב.
- בן-פורת, א' (1999). היכן הם הבורגנים ההם? תולדות הבורגנות הישראלית. ירושלים: מאגנס.
- ברנשטיין, י' (2012). אתמול היה לי עצוב אז הלכתי לחנות רוסית וקניתי שמנת ונקניק חזיר. בתוך י' לרנר ור' פלדחי (עורכות), רוסיים בישראל: הפרגמטיקה של תרבות בהגירה (עמ' 342–363). ירושלים: מכון ון ליר בירושלים והקיבוץ המאוחד.
- גורביץ', ד' וארן, ג' (1991). על המקום (אנתרופולוגיה ישראלית). אלפיים, 4, 9–44.
- הורוביץ, ת' (2006). ארבעה תסריטים להשתלבותם של יוצאי בריה"מ לשעבר בישראל. בתוך א' כהן, א' בן-רפאל, א' בראלי וא' יער (עורכים), ישראל והמודרניות: למשה ליסק ביובל (עמ' 483–503). באר שבע: מכון בן-גוריון לחקר ישראל והציונות.
- הכט, ר' (2015, 2 בינואר). חיים יבין מציג: שירת הברבור של הגבר האשכנזי. הארץ. **אוחזר** ב-21 באפריל 2015.
- זעירא, מ' (2002). קרועים אנו. ירושלים: יד יצחק בן-צבי.

- כספי, ד' ואליאס, נ' (2000). להיות כאן ולהרגיש שם: על התקשורת בשפה הרוסית בישראל. סוציולוגיה ישראלית, ב(2), 415–455.
- לומסקי-פדר, ע' ורפפורט, ת' (2010). נראות בהגירה: גוף, מבט, ייצוג. ירושלים: מכון ון ליר בירושלים והקיבוץ המאוחד.
- (2012). ישראלים בדרכם: סיפורי הגירה של צעירים מברית המועצות לשעבר. ירושלים: מאגנס.
- לרנר, י' (2013). מבוא: הכוח הפרגמטי של תרבות בהגירה. בתוך י' לרנר ור' פלדחי (עורכות), רוסים בישראל: הפרגמטיקה של תרבות בהגירה (עמ' 20–47). ירושלים: מכון ון ליר בירושלים והקיבוץ המאוחד.
- (2013). רוסים בישראל כקולקטיב פוסט-סובייטי: על יישומו של פרטואר תרבותי. בתוך ז' שביט, א' ששון-לוי וג' בן-פורת (עורכים), מראי מקום: זהויות משתנות ומיקומים חברתיים בישראל (עמ' 29–56). ירושלים: מכון ון ליר בירושלים והקיבוץ המאוחד.
- לרנר, י' ור' פלדחי (2013). רוסים בישראל: הפרגמטיקה של תרבות בהגירה. ירושלים: מכון ון ליר בירושלים והקיבוץ המאוחד.
- נאמן, ר' (2011). תפילה תל אביבית: בית תפילה ישראלי בתל אביב. סוציולוגיה ישראלית, יב(2), 403–431.
- עזריהו, מ' (2005). תל אביב העיר האמיתית: מיתוגרפיה היסטורית. באר שבע: אוניברסיטת בן-גוריון בנגב ומכון בן-גוריון לחקר ישראל והציונות.
- פרשיצקי, א' (2011). הבניית זיכרון קולקטיבי בזירת טקסי נישואים יהודיים אורתודוקסיים ואלטרנטיביים. מגמות, מח(1), 86–108.
- (2013). מרב לחבר ולידוען: סמכותם החדשה של מנחי טקסי נישואים אלטרנטיביים בישראל. מגמות, מט(1), 28–58.
- קרופקין, ט' (2015, 3 באפריל). הלוואי שהייתי זגורי: עולים מרוסיה מנפצים סטריאוטיפים כואבים. הארץ. [אוחזר ב-3 במאי 2015](#).
- רוטברד, ש' (2005). עיר לבנה, עיר שחורה. תל אביב: בבל.
- רוזנר, א' (2014, 12 בנובמבר). רוטשילד פינת פוטיין: העולים הוותיקים מרוסיה מתכננים מחאה חברתית. ידיעות אחרונות. [אוחזר ב-21 באפריל 2015](#)
- רורברג, מ' (2012, 26 באוגוסט). עכבר העיר, בא בלילה: ערב כפול ורועש עם רם אוריון. [אוחזר ב-21 באפריל 2015](#).
- רמניק, ל' וקנורין-טבשי, י' (2012). זוגיות רב-תרבותית מבפנים: נישואין בין מהגרים מבריה"מ לשעבר לבין ישראלים-צברים. הגירה, 1, 98–127.
- שגיב, ט' ולומסקי-פדר, ע' (2007). מהלכה למעשה: מאבק סמלי על הון תרבותי בבתי מדרש חילוניים. סוציולוגיה ישראלית, ח(2), 269–299.
- שפיגל, ש', עדן, ד' ויבין, ח' (מפיקים), וברודסקי, ר' (במאי) (2015). הישראלים החדשים [סרט קולנוע]. ישראל: שולה שפיגל בע"מ, דנה הפקות ויבין תקשורת.
- שרעבי, ר' (2005). משא ומתן היברידי: בין קולטים לבין נקלטים בהתיישבות העובדת. סוציולוגיה ישראלית, ו(2), 389–420.
- Berg, M. & Nando, S. (2013). Ethnography, diversity and urban space: Introduction to the Special Issue. *Identities*, 20(4), 347–360.

- Bhabha, H. (1994). *The location of culture*. London & New York: Routledge.
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In J.G. Richardson (Ed.), *Handbook of theory and research for the sociology of education* (pp. 241—258). New York: Greenword Press.
- Cordero-Guzman, H. (2005). Community-based organizations and migration in New York city. *Journal of Ethnic Migration Studies*, 31(5), 889—909.
- Couton, P. (2014). Ethnocultural community organizations and immigrant integration in Canada. *IRPP Study*, 44.
- Elias, N. & Khvorostianova, N. (2007). Russian cultural institutions in Beer-Sheba: Building a community. *Sociological Papers*, 12, 47—61.
- Erel, U. (2010). Migrating cultural capital: Bourdieu in migration studies. *Sociology*, 44(4), 642—660.
- Kaplan, T. (1985). On the socialist origins of international Women's Day. *Feminist Studies*, 11(1), 163—171.
- Lamont, M. & Lareau, A. (1988). Cultural capital: Allusions, gaps and glissandos in recent theoretical developments. *Sociological Theory*, 6, 153—168.
- Lerner, J., Rapoport, T., & Lomsky-Feder, E. (2007). The ethnic script in action: The re-grounding of Russian Jewish immigrants in Israel. *Ethos*, 35(2), 168—193.
- Mann, B. (2005). *A place in history*. Stanford: Stanford University Press.
- Nee, V. & Sanders, J. (2001). Understanding the diversity of immigrant incorporation: A forms-of-capital model. *Ethnic and Racial Studies*, 24(3), 386—411.
- Putnam, R. & Goss, K. (2002). Introduction. In R. Putnam (Ed.), *Democracies in flux: The evolution of social capital in contemporary society* (pp. 3—20). New York: Oxford University Press.
- Rapoport, T. & Lomsky-Feder, E. (2002). "Intelligentsia" as an ethnic habitus: The inculcation and restructuring of intelligentsia among Russian Jews. *British Journal of Sociology of Education*, 23(2), 233—248.
- Remennick, L. (2003a). The 1.5 generation of Russian Jewish immigrants in Israel: Between integration and socio-cultural retention. *Diaspora: A Journal of Transnational Studies*, 12(1), 39—66.
- (2003b). What does integration mean? Social insertion of Russian immigrants in Israel. *Journal of International Migration and Integration*, 4(1), 23—49.
- Rozovsky, L. & Almog, O. (2011). Generation 1.5 Russians in Israel: From vodka to latte. *Sociological Papers*, 16, 39—57.
- Schrover, M. & Vermeulen, F. (2005). Immigrant organizations. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 31(5), 823—832.
- Smith, D. (2000). *Grassroots associations*. California: Sage Publications.
- Waldinger, R. (2005). Networks and niches: The continuing significance of ethnic connections. In G. Loury, T. Modood & S. Teles (Eds.), *Ethnicity, social*

mobility and public policy: Comparing the US and UK (pp. 342—362). Cambridge: University Press.

Waldinger, R., Aldrich, H., & Ward, R. (2006). *Ethnic entrepreneurs: Immigrant business in industrial societies*. London: Sage Publications.

Zhou, M. (2005). Ethnicity as social capital: Community-based institutions and embedded networks of social relations. In G. Loury, T. Modood, & S. Teles (Eds.), *Ethnicity, social mobility and public policy: Comparing the US and UK*. (pp. 131—159). Cambridge: Cambridge University Press.